CONNECTING

PRIRUČNIK ZA EDUKATORE

Kad porastem biću...

Učenje zasnovano na projektima

Teorija, praktični vodič korak po korak i materijali za šestodnevni kamp

PANČEVO, 2020 · REDIZAJN 2026

Connecting

Organizacija za razvoj karijere i omladinskog preduzetništva

Povezujemo ljude. Pokrećemo promene.

Kad porastem biću...

Priručnik za edukatore – učenje zasnovano na projektima

EKSPERTI KOJI SU RADILI NA PRIRUČNIKU

Dejana Baltes, Bojana Jevtović, Sonja Dakić, Marko Batur, Ljiljana Popović

Uvod i zahvalnice: Deniz Hoti, izvršni direktor Connectinga

IZDAVAČ

Connecting – Organizacija za razvoj karijere i omladinskog preduzetništva

Gradski hab, Dimitrija Tucovića 9, Pančevo, Srbija

office@connecting.org.rs · +381 63 305 816

obrazovanje4revoluciju.rs · Instagram @connecting.org.rs

PODRŠKA

Izradu priručnika podržao je grad Pančevo.

Pančevo, 5. januar 2020. · Grafički redizajn: 2026.

Sadržaj

— Zahvalnice....4
— Spisak najčešće korišćenih reči....4
01 Uvod....5

TEORIJSKI DEO 7

02 Zašto učenje zasnovano na projektima?....8
03 Šta je učenje zasnovano na projektima?....10
04 Zlatni standard UZP....11
05 Razlika između projekta i učenja zasnovanom na projektu....13
06 Dizajn projekta....14
07 Upravljanje projektom....21
08 Faza 1: Pokretanje projekta....24
09 Faza 2: Znanje, Razumevanje i Veštine....27
10 Faza 3: Razvoj, Kritika i Unapređenje produkta....30
11 Faza 4: Javno prezentovanje produkta projekta....32

PRAKTIČNI DEO 34

12 Analiza problema....35
13 Svrha....37
14 Projekat ukratko....38
15 Korak po korak priručnik za edukatore....39

RESURSI 51

16 Plan kampa po danima....52
17 Samospoznaja: plan radionica....53

Zahvalnice

Želim da se zahvalim u ime Connecting tima i u svoje lično ime našim dugogodišnjim partnerima Nacionalnoj Asocijaciji Praktičara/ki Omladinskog Rada, Elektrotehničkoj školi „Nikola Tesla“ i Tehničkoj školi „23. maj“ iz Pančeva, što su nam 2016. godine otvorili vrata i pružili priliku da zajedno sa njima učimo i stvaramo.

Tokom tog putovanja bio sam inspirisan od strane izvrsnih mladih osoba, nastavnika, omladinskih radnika i društvenih preduzetnika. Sada je došao trenutak da vam kažem veliko hvala zbog vaše strasti, podrške, deljenja i optimizma kojim zračite. Ipak, koristim priliku i da posebno istaknem one ljude koji su imali direktnog uticaja na razvoj Kad porastem biću... obrazovnog programa.

Na početku, želim da se zahvalim svojim dugogodišnjim saradnicima i inspiratorima programa, omladinskim liderima, Nikoli Veljkoviću i Siniši Veliću. Hvala vam na inicijativi, hrabrosti i istrajnosti. Vaša volja za smislom je pobedila.

Veliku zahvalnost upućujem i gradu Pančevu koji nam je omogućio kontinuitet u razvoju programa i izradu ovog priručnika. Posebnu zahvalnost upućujemo Mariji Komanov, koordinatorki Kancelarije za mlade grada Pančeva, na strpljenju, razumevanju i bezrezervnoj podršci. Bila je čast i čisto zadovoljstvo raditi sa tobom.

Želim da izrazim svoju zahvalnost svim ekspertima, Dejani Baltes, Bojani Jevtović, Sonji Dakić, Marku Baturu i Ljiljani Popović zbog njihovog odličnog rada na priručniku Kad porastem biću...

Moja zahvalnost ide i koordinatorima programa Teodori Golji i Dušanu Staniškoviću, potom najmlađoj učesnici Tamari Todorović i svim ostalim učesnicima Kad porastem biću... programa. Nemam dovoljno reči da opišem vaš doprinos, energiju i sinergiju. Divni ste. Vi ste srce i duša budućih promena i svi zajedno se radujemo vašim inicijativama i uticaju na naše društvo.

Konačno, veliko hvala upućujem svojoj porodici i svim prijateljima Connecting-a koji su nas podržavali tokom čitavog procesa, teško je pomisliti šta bismo postigli bez vas.

Deniz Hoti
Izvršni direktor Connecting-a

Spisak najčešće korišćenih reči

UZP	učenje zasnovano na projektima
KPB	Kad porastem biću...
OR	omladinski rad
SK	savremena karijera

01
Uvod

Kada se osvrnem i pogledam kako je Kad porastem biću... program obrazovanja za karijeru porastao – a u njegov razvoj smo uložili četiri godine – čini mi se da bi se njegova svrha najbolje opisala sledećim rečima, Petra Uroševića, alumniste našeg programa:

> *Veoma sam zadovoljan kako je prošao kamp. Stekao sam nove drugare i puno toga sam naučio o sebi. Sada bolje razumem ko sam i osećam da mogu sve!*
>
> **— Petar Urošević, alumnista programa**

Sve što smo do sada uradili na polju obrazovanja bio je pokušaj da iza sebe ostavimo edukativni program koji mogu kreirati samo eksperti u obrazovanju, ljudi pozvani da takve procese stvaraju. Ali u našoj zemlji ima mnogo drugih lidera u obrazovanju koji su još više pozvani da pričaju o ovoj temi, praktičara i naučnika čije je mišljenje još važnije. Zašto onda o ulozi obrazovanja u Srbiji govorimo mi, omladinski radnici iz Connecting-a, kada u našoj zemlji postoji toliko stručnjaka koji znaju mnogo više od nas?

Ukoliko ste nas do sada pratili verujem da ćete odgovor na ovo pitanje naći sami. Želim samo da istaknem da postoje prilike koje padaju u oči praktičarima omladinskog rada dok izmiču nastavnicima, projektnim menadžerima i liderima u obrazovanju. Više od 2000 polaznika naših obrazovnih programa nam daje pravo da i mi nešto kažemo.

Naš rad zasnovan je na uverenju da će nam postojeće i buduće tehnologije omogućiti da svi zajedno doživimo dugo željeno blagostanje, ali samo pod jednim uslovom – moramo da pripremimo našu decu tako da budu u prilici da upravljaju tehnologijom, a ne da tehnologija upravlja njima. Svesni smo da obrazovni sistem koji treba da stvori generaciju preduzimljivih mladih ljudi još uvek nije transformisan! Problem je u tome što naše škole i dalje „serviraju“ znanje, testirajući učenike iznova i iznova! One jednostavno ne proizvode dovoljan broj inovatora i kreativaca. Ovo nije pretnja samo za budućnost već i za sadašnjost naše zemlje.

Odgovornost svih nas jeste u kreiranju obrazovnog sistema koji će dati prioritet veštinama poput kreativnosti, preduzetništva, kritičkog razmišljanja i rešavanja problema, saradnje, komunikacije i tako gotovo sigurno proizvesti inovativnije i prilagodljivije stanovništvo.

Naš izbor je da se prihvatimo posla, organizujemo edukatore i omladinske radnike, jer samo zajedno imamo šansu da napravimo pozitivnu promenu.

Pored filma „Obrazovanje za 4.0 revoluciju“, filmskog karavana u Srbiji i Crnoj Gori, kao i brojnih Edu izazova, naš doprinos unapređenju obrazovnog sistema se ogleda i u deljenju iskustva. Verujemo da

će Kad porastem biću... priručnik za edukatore poslužiti kao inspiracija mnogim nastavnicima u Srbiji, jer na izuzetno praktičan način obrađuje temu projektne nastave.

U priručniku možete naći dva tipa sadržaja: Teorijski deo - objašnjava šta je učenje zasnovano na projektima i Praktični deo - pokazuje kako dizajnirati i voditi projekat za učenike koji počinje sa inspirativnim predavanjem, potom izazovnim pitanjem i problemom koji treba rešiti timskim radom.

Edukatori, mi smo u odličnoj poziciji da inspirišemo učenike i naša odgovornost je u kreiranju podsticajnog okruženja za učenje. Iskustveno učenje pomaže učenicima da razviju kritičko mišljenje i potom razumeju izazovne koncepte. Činjenica je da samo razumevanje vodi ka pozitivnim promenama. Pa, prijatelji ako ne sada, kada?

DEO I

Teorijski deo

Učenje zasnovano na projektima

„Mi ne učimo iz iskustva... učimo iz razmišljanja o iskustvu.“

— John Dewey

02

Zašto učenje zasnovano na projektima?

Između 400 i 800 miliona radnika širom sveta ostaće bez posla do 2030. godine[1]. Nijedna Vlada na svetu nije dovoljno pripremljena za taj tehnološki cunami.

Niko ne zna kako će izgledati tržište rada 2050. godine, ali se zna da će veštačka inteligencija i mašinsko učenje automatizovati većinu poslova koje ljudi danas obavljaju. Procene su da će veliki broj ljudi ostati bez posla, ali i da će tehnologija kreirati nove poslove. Kako bi se vlade širom sveta na vreme pripremile za svet "mašina" verujemo da je neophodna modernizacija obrazovnih sistema.

Kao edukatori radili smo sa mladima, studentima, odraslima, različitim institucijama, školama, organizacijama civilnog društva, kompanijama i ustanovama kulture. Kreirali smo iskustvo učenja za više od 2000 ljudi iz 10 različitih zemalja, Da, ponosni smo na sve što smo do sada postigli, ali isto tako smo svesni da smo tokom svih tih procesa mnogo puta grešili. To je glavni razlog zašto nikada nismo prestali da izazivamo metode i pristupe koje koristimo u podučavanju. Zato i ne čudi što nam mnoga pitanja padaju na pamet, poput: Kako možemo poboljšati naše metode podučavanja? Kako možemo inspirisati učenike da (za)vole učenje? Kako možemo integrisati tehnologiju u obrazovanje? Ali jedno od najvažnijih pitanja za nas, kao edukatore je:

> **„Koja je svrha nastavnog plana i programa?"**

Ako ste edukator, trener, istraživač, učenik ili političar na neki ste način uključeni u obrazovanje i trebalo bi da budete sposobni da odgovorite na ovo pitanje. Mi možemo jednostavno da odgovorimo: "priprema učenika za uspeh u svom životu". Ali, šta to zapravo znači? Ukoliko se konsultujemo sa Strategijom Evropa 2020, Strategijom razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020, Nacionalnom strategijom o mladima i Strategijom za zapošljavanje uočićemo da se svuda ističe da obrazovanje koje daje prioritete kompetencijama poput celoživotnog učenja, preduzimljivosti, rešavanja problema, saradnje, komunikacije[2] jedino može da pripremi buduće generacije za uspeh u životu i naravno za taj tehnološki cunami koje će biti sastavni deo njihove budućnosti. Odnosno drugim rečima svrha nastavnog plana i programa jeste da nauči učenike kako da misle, sarađuju i samostalno uče i organizuju svoje vreme.

To je prepoznala i Vlada Republike Srbije koja je u okviru kurikularne reforme, koja je započeta 2017. godine, donela novi ZOSOV i Pravilnik o planu nastave. Programi u osnovnim školama i gimnazijama danas akcenat stavljaju na ishode učenja i razvoj gore spomenutih kompetencija, umesto na testiranje i repetitivno znanje[3]. Projektna nastava je prepoznata od strane eksperata u obrazovanju,

[1] McKinsey Global Institute, „Future of Work".

[2] Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju (ZOSOV).

[3] Godišnji izveštaj o realizaciji akcionog plana Strategije obrazovanja 2020.

kako u svetu tako i u Srbiji, kao izuzetno efikasan metod podučavanja koji može da doprinese ostvarivanju prethodno spomenutih ishoda i kompetencija za 21. vek.

Imajući to u vidu, priručnik ispred vas dobija još više na težini, jer ćete u njemu pronaći precizne i jednostavne smernice kako da primenite projektnu nastavu u svojim učionicama. Sam priručnik zasnovan je na iskustvima Buck institute for education koja su predstavljena u knjizi Larmer, John. Setting the Standard for Project Based Learning.

03

Šta je učenje zasnovano na projektima?

Ako vaša učionica izgleda kao...

i želite da napravite nešto što izgleda više kao...

Na pravom ste mestu, jer je rešenje za vas - UČENJE zasnovano na PROJEKTIMA. UZP je efikasan pedagoški pristup koji učenicima omogućava: i) kreativno i kolaborativno rešavanje problema; ii) rad na realnim projektima; iii) koje potom predstavljaju na javnom događaju koja okuplja različite javnosti: roditelje, donatore, prijatelje i vršnjake. UZP nije isto što i učenje zasnovano na problemima. Ova dva koncepta su poprilično slična, ali je suštinska razlika u stvaranju koje sa sobom nosi UZP pristup i javnim prezentacijama rezultata učeničkih projekata. Taj javni događaj na kraju UZP procesa inspiriše i pokreće kako učenike tako i nastavnike da daju najbolje od sebe.

Pogledajmo koja je suština UZP-a u narednom poglavlju.

04
Zlatni standard UZP

Na početku želimo da istaknemo da su nastavnici srce obrazovnog sistema. Uspeh učenika u velikoj meri zavisi od izvrsnog podučavanja (inteligencija, okruženje, i odnos sa porodicom su takođe bitni faktori). Ako ste svesni važnosti podučavanja onda ste na pravom mestu, jer Zlatni standard UZP predstavlja kompas za najmoćnije podučavanje!

U nastavku ćemo ukratko predstaviti Zlatni standard UZP.

Zlatni standard UZP (Gold Standard Project Based Learning). Copyright 2014 Buck Institute for Education.

Ciljevi učenja učenika

Ako krenemo od centra ovog dijagrama ili drugim rečima od ciljeva učenja možemo da vidimo da je svrha UZP "da omogući učenicima da razviju znanje, sposobnost razumevanja i veštine za uspeh."[4]

Znanje i razumevanje

Iako UZP istovremeno motiviše učenike da uče i pritom uživaju, svrha ovog iskustvenog metoda je učenje sa razumevanjem. Uživanje i motivacija su važni i sveprisutni, ali krajnji cilj je da omogućimo učenicima: da uče sa razumevanjem; savladaju različite koncepte i unaprede svoja znanja.

Ključne veštine za uspeh

Zlatni standard UZP „ima za cilj da razvije sposobnost razumevanja kod učenika koju će oni biti u prilici koriste i primenjuju u budućnosti."[5] Veštine za uspeh su redom: kritičko razmišljanje, rešavanje problema, saradnja i samoupravljanje (organizovanje). Svi projekti treba da pruže učenicima mogućnost da jasno razumeju problem, rešavaju probleme, rade sa drugima i upravljaju svojim

[4]Larmer, J., Mergendoller, J., Boss, S. „Setting the Standard for Project Based Learning", poglavlje „Gold Standard PBL", str. 35, prvi pasus.

[5]Isto, str. 35, poslednji pasus.

navikama i zadacima. „Ako želite da učenici postanu pokretači promena koji znaju kako da rešavaju probleme, onda im morate dati problem koji će da reše! Isto važi i za kritičko razmišljanje, timski rad, komunikaciju i samoupravljanje.“[6]

Osnovni elementi dizajna projekta

Sve elemente ćemo predstaviti i objasniti u jednom od narednih poglavlja. Primećujemo da je svaki korak u razvoju i realizaciji projekta izuzetno važan ali isto tako koristimo priliku da vam predstavimo 2 ključna faktora koja pokreću uspešne projekte.

Javni događaj

U uvodu smo objasnili šta je: razlika između UZP i metode učenja koja je zasnovana na rešavanju problema. Shvatili smo da Zlatni standard UZP pruža mogućnost učenicima da realizuju projekat i tokom tog procesa naprave opipljivo finalno rešenje/produkt i potom ga podele sa različitim javnostima koje se ne nalaze isključivo u njihovim učionicama. Taj korak predstavlja srce UZP pristupa, jer učenici uče sa jasnim razumevanjem i mnogo više kada im je stalo do onoga što uče. Oni se ponose rezultatima svog rada i postignućima jer imaju priliku da vide kako se njihovi koncepti odnose prema svetu izvan učionice. Studenti tada prestaju da razmišljaju o ocenama. Rade najbolje što znaju jer brinu o tome kako će publika reagovati na rezultate njihovog učenja. U tom procesu oni konačno uživaju dok istovremeno uče. To je snaga ovog pristupa.

Revizija prvih rešenja ili ponavljanje, ponavljanje, ponavljanje

Ovaj princip predstavlja suštinu UZP i oslikava pristup koji dovodi do uspeha. Kako mi vidimo ovaj korak - brza izrada prvih rešenja omogućava učenicima da podele svoju ideju sa svojim vršnjacima i razgovaraju o tome kako dalje da je usavrše. Važno je naglasiti da UZP ne predstavlja rad na projektu, već je UZP zapravo proces tokom kojeg učenici uče. Ovaj proces je ključ uspeha. Ako učenici imaju prostora za greške i vreme za ponavljanje, koje će doprineti unapređenju početnih ideja, kasnije prvih rešenja i na kraju finalnog rešenja/produkta, onda će im to dati priliku da uče sa razumevanjem. Jedan savet za kraj - ne žurite jer: “veštine se razvijaju samo kroz sate i sate rada na njima”. (Bolt, 2016)

[6] Isto, str. 36, poslednji pasus.

05

Razlika između projekta i učenja zasnovanom na projektu

Projekat	Projektna nastava
Dopuna lekcije/predavanja	Projektna nastava je lekcija
Zadatak se zasniva na uputstvima nastavnika i ponavlja se iz godine u godinu	Zadatak je otvoren i uključuje glas i izbor učenika; često se razlikuje iz godine u godinu
Individualni rad	Radi se u timu
Nezavisan rad, rad od kuće	Rad koji podrazumeva savete nastavnika, dešava se u školi i na školskom času
Fokusiran na produkt	Projektna nastava uključuje konstantno usmeravanje učeničke potrage i proces učenja tokom rada na razvoju produkta[7]

[7] Isto, str. 69, poslednji pasus, i str. 70.

06
Dizajn projekta

Prvi korak u realizaciji projektne nastave jeste planiranje projekta, odnosno njegov dizajn. Dizajn je termin koji je nastao od lat. “de” i „signare“ – što znači izabrati, odrediti, dodeliti, obeležiti, osmisliti, imenovati. Danas su širom sveta prihvaćena dva pogleda na dizajn:

- Dizajn kao umetnost
- Dizajn kao inženjerstvo

Mi ćemo se za potrebe naše obuke fokusirati isključivo na drugi pogled, odnosno na dizajn kao inženjerstvo, gde dizajn predstavlja proces svesnog donošenja odluka putem kojeg se informacija (ideja) transformiše u određeni ishod (proizvod ili uslugu).[8]

Stoga možemo i da istaknemo da je i sam proces planiranja tj. dizajna projekta jedinstven proces stvaranja koji se prema literaturi „Postavljanje standarda za učenje zasnovano na projektima“ može podeliti na 3 celine, redom:

- Razmatranje projektnog okruženja
- Generisanje ideja za projekat
- Logički okvir projekta

Koristimo priliku i da naglasimo da proces planiranja projekta nije linearan, iako će on linearno biti predstavljen - korak po korak, ali je nastavnik slobodan da se u svakom trenutku vrati na neki od prethodnih koraka ukoliko dođe do novog uvida i/ili ideje.

> Tekst je zasnovan na znanju Buck institute for education koje je predstavljeno u knjizi Larmer, John. Setting the Standard for Project Based Learning. Sva autorska prava pripadaju autorima knjige John Larmer, John Mergendoller and Suzie Boss, odnosno izdavačima: Alexandria, VA 22311-1714 USA; Phone: 800-933-2723 or 703-578-9600; Fax: 703-575-5400; Website: www.ascd.org; E-mail: member@ascd.org; Author guidelines: www.ascd.org/write. Pojedine delove smo samostalno razradili, međutim suština je ostala nepromenjena.

Korak 1: Razmatranje projektnog okruženja

Baš kao naučnici koji vode svoje istraživačke timove ili kao izvrsni direktori uspešnih kompanija, tako i nastavnici kreiraju projekte za i sa svojim učenicima, uzimajući u obzir projektno okruženje u kome stvaraju.

Jednostavna pitanja koja pomažu nastavnicima da stvore sopstvenu širu sliku o projektnom okruženju su: Kome je namenjen projekat? Kada je dobar trenutak da se započne i realizuje projekat? Koliko jednostavan ili složen projekat treba da bude? Koliko će trajati projekat? Koliko će predmetnih oblasti biti uključeno?

[8] Predavanje Nikole Rajića o dizajn razmišljanju (Design thinking), Zaječar, 2017, Prostor za pomak.

U nastavku ćemo razmotriti svako od gore navedenih pitanja.

Koji učenici će biti uključeni u projekat?

Ukoliko ste nastavnik osnovne škole u nižim razredima odgovor može da bude svi učenici u razredu“, odgovor je naravno tačan, s tim što možemo razmišljati i izvan okvira učionice, učesnici mogu biti svi đaci 3. razreda ili đaci iz drugih škola. Ko će biti uključen u projekat zavisi da kompleksnosti projekta, saradnje nastavnika, resursa sa kojima škola raspolaže, generalnog nivoa razumevanja projektne nastave, kako od strane učenika, tako i od strane nastavnika i ostalog stručnog osoblja u školi.

Ono što želimo da istaknemo u ovom delu jeste da projektna nastava nije rezervisana isključivo za talentovane učenike, već naprotiv za sve učenike, koji zajedničkim radom istražuju različite probleme, koje potom samostalno – odnosno u timovima, ali uz stručnu podršku nastavnika, rešavaju na inovativan način.

Kada je dobar trenutak da se započne i realizuje projekat?

Nastavnici obično razmišljaju o projektima u odnosu na planirane godišnje ishode, međupredmetne kompetencije i školski plan i program. Ukoliko se radi o nastavniku u osnovnoj školi on na primer može reći: „Ja želim da uradim projekat na temu novovekovnih srpskih država“, što znači drugo polugište 7. razreda. Nastavnik u nižim razredima osnovne škole može da kaže: „Ja želim da uradim projekat, ali mislim da je važno da pre toga učenici steknu osnovna znanja o matematici kako bi bila spremna za prvu naučnu lekciju“.

Prilikom razmišljanja o pravom trenutku za započinjanje i realizaciju projekta nastavnici treba da imaju u vidu i periode za ocenjivanje i važne datume, generalno školski kalendar.

Sa druge strane pojedini nastavnici vole da započnu školsku godinu sa projektnom nastavom, sa ciljem da uključe učenike na pravi način. To se dešava kod nastavnika i u onim školama gde učenici znaju kako da rade u timu, sprovode istraživanje, samostalno organizuju vreme za učenje, prezentuju i generalno se dobro snalaze u kulturi projektnog učenja. Međutim ukoliko smo mi (kao nastavnici) neiskusni u vođenju projektne nastave i ukoliko učenici nisu imali prethodnog iskustva sa projektnom nastavom trebamo dobro da razmislimo o pravom vremenu za realizaciju projekta.

Koliko jednostavan ili složen projekat treba da bude?

Teško ćemo moći u potpunosti da odgovorimo na ovo pitanje pre nego što definišemo ideju projekta, faze koja će uslediti kasnije, ali je isto tako važno da na vreme krenemo da razmišljamo o složenosti projekta.

Projekte možemo razvrstati na skali od jednostavnih pa do izuzetno složenih, s tim što je važno da razumemo da jednostavni projekti nisu automatski bolji ili lošiji od složenijih projekata.

	Jednostavniji projekti	Složeniji projekti
Broj oblasti u predmetu	Jedna oblast	Više oblasti
Ko je uključen	Jedan nastavnik	Više nastavnika; eksperti i organizacije izvan škole; ljudi iz zajednice
Gde se održava	Učionica, škola	U školi i izvan škole
Kakav će proizvod nastati realizacijom projekta	Jedan proizvod projekta koji ne zahteva puno vremena ni naprednih veština i alata za kreiranje	Višestruki i složeni proizvod projekta
Tehnologija koja će biti korišćena	Par već poznatih tehnoloških alata	Nekoliko tehnoloških alata koji iziskuju dodatno učenje

Jedan od kriterijuma koji će uticati na vašu odluku o izboru jednostavnog ili složenijeg projekta jeste svakako vaše iskustvo u realizaciji projektna nastave. Ukoliko ste novi u tome skroz je u redu da krenete od manje složenih projekata.

Svakako u obzir treba uzeti i napor učenika koji je se ulaže tokom rada na projektu i skroz je redu da nakon nekoliko složenih projekata nastavnik odluči da se određene teme obrade putem rada na jednostavnim projektima.

Koliko će trajati projekat?

Ovo je još jedno pitanje na koje ćemo teško odgovoriti pre nego što saznamo šta će biti tema projekta, ali je isto tako važno da prilikom planiranja projekta i ovaj kriterijum imamo na umu.

Ono što je izuzetno važno jeste da projekat mora da traje dovoljno dugo kako bi učenicima omogućio da imaju dovoljno vremena da istražuju temu, razviju rešenja, konstruktivno ih kritikuju, revidiraju i na kraju učine rad učenika vidljivim putem javnog događaja.

Jednostavni projekti traju između 8 i 10 školskih časova, dok složeniji projekti traju 3 do 5 nedelja, dok izuzetno složeni projekti mogu trajati i po nekoliko meseci ili čak tokom čitave školske godine.

Prilikom dizajna projekta treba imati u vidu i mogućnost rada od kuće, ukoliko je to moguće, školski časovi se mogu koristiti za proveru naučenog.

Koliko će predmetnih oblasti biti uključeno?

Ključna vrednost projektne nastave je ta što jedan problem posmatra iz različitih uglova i isto tako koristi znanja i veštine iz različitih disciplina za rešavanje zadatog problema. Većina projekata je multidisciplinarna i iziskuje poznavanje različitih oblasti kako bi se odgovorilo na zadati izazov projekta.

Projekti koji su fokusirani na istraživanje jedne teme pružaju priliku učenicima da izuzetno duboko istraže zadatu temu i takav princip, odnosno fokus, zaista nije loš, jer im daje mogućnost da postignu veliko razumevanje teme koju istražuju.

Korak 2: Generisanje ideja za projekat

Izuzetno interesantna i istovremeno izazovna faza, jer svaki nastavnik ima priliku da se putem osmišljavanja teme projekta kreativno izrazi i idealno, radi na osmišljavanju ideje projekta, zajedno sa svojim kolegama, ostalim nastavnicima.

Postoje najmanje dva načina da se dođe do ideje za projekat koji će biti u skladu sa potrebama i kapacitetima vaših učenika i školskim planom i programom. Jedan od načina je da pronađete inspiraciju u radovima vaših kolega, drugi jeste da osmislite u potpunosti nov projekat.

Prilagođavanje postojećih projekata

Važno nam je naglasimo da nije sramota da prilagodite neki od postojećih projekata vaših kolega, naprotiv, i prilagođavanje projekta iziskuje izuzetan napor i razumevanje koncepta učenja zasnovanog na projektima, pogotovu kada ste na samom početku.

Vaše kolege širom Srbije, Evrope i sveta rade sjajne stvari i ono što je još bolje na internetu možete pronaći neverovatan broj projekata koji „rade“. eTwinning platforma vam je dostupna i ona podstiče kulturu deljenja i preuzimanja projekata. Više na linku: https://www.etwinning.net/sr/pub/get-inspired.htm. Zavod za unapređenje obrazovanja i vaspitanja sa svojom bazom, organizovanom oko projekta “Kreativna škola”, takođe nudi zanimljiva rešenja koja mogu da se prilagode projektnoj nastavi. Baza je dostupna na linku: https://kreativnaskola.zuov.gov.rs/#!/baza. Buck institute for education takođe ima svoju bazu kako projekata tako i drugih resursa korisnih za izvođenje projektne nastave. Više informacija na linku: https://my.pblworks.org/resources.

Kada pronađete projekat koji vam se sviđa i koji želite da prilagodite vašem okruženju bilo bi dobro da postavite sledeća pitanja:

- Da li je u skladu sa školskim planom i programom?
- Da li je to zaista program učenja zasnovanog na projektu?
- Da li će projekat mojim učenicima biti interesantan?
- Da li je dužina projekta i nivo kompleksnosti prilagođen meni i mojim učenicima?
- Da li mogu da upravljam ovim projektom? Da li su resursi kojim raspolažem i prethodno iskustvo dovoljni?
- Koliko vremena mi je potrebno da prilagodim projekat svom okruženju i potrebama svojih učenika?

Sopstvene ideje za projekat

Ne postoji jedinstvena formula koja će nastavnika dovesti do ideje za projekat, međutim postoje različiti pristupi koje nastavnici koriste, naravno u zavisnosti od predmeta koji predaju, školskog plana i programa, potreba učenika i naravno njihovih ličnih preferencija. Stoga ćemo samo spomenuti neke perspektive koje mogu poslužiti kao inspiracija:

- Izazovi u vašoj školi ili zajednici
- Stvarni problemi
- Školski program
- Životi vaših učenika i njihova interesovanja

Korak 3: Logički okvir projekta

Na samom početku smo naglasili da planiranje projekta nije linearan proces i sigurno ćete prilikom na primer generisanja ideje za vaš projekat da razmišljate o ciljevima projekta ili o finalnom produktu projekta, ali je sada vreme da se još jednom osvrnemo na strukturu radeći na:

- Određivanju ciljeva projekta
- Izboru finalnog produkta projekta
- Donošenju odluke kako će finalni produkt biti javno predstavljen
- Pisanju izazovnog pitanja

Određivanje ciljeva projekta

Projekat treba da bude dizajniran tako da omogući sticanje: 1) znanja i razumevanja; 2) ključnih veština.

Znanje. U teoriji bi bilo logično da se prvo konsultujete sa školskim planom i programom pre nego što krenete da dizajnirate projekat za svoje učenike, međutim nije redak slučaj da nastavnici prvo razmišljaju o projektnoj ideji pa tek o tome kako se ta ideja može prilagoditi školskom planu i programu. Koji god pravac da izaberete izuzetno je važno da definišete koja su znanja i koncepti koje će učenici naučiti tokom rada na projektu kako ne bi došli u situaciju u kojoj će postojati različita očekivanja između vas i vaših učenika. Prilikom definisanja sadržaja koji će biti naučen sa razumevanjem, sasvim je dovoljno da se fokusirate na 2 ili najviše 3 stvari koje želite da se tokom projekta nauče sa izuzetnim razumevanjem.

Ključne veštine. Svesni smo da su mnoge kompetence neophodne kako bi pojedinac postao odgovoran i savestan građanin koji zna, može i hoće da doprinosi razvoju svog društva, ali projektna nastava prioritizuje 3 ključne veštine: kritičko mišljenje/rešavanje problema, saradnju i samoorganizovanje (sposobnost da samostalno upravljamo svojim vremenom i preuzetim odgovornostima). Stoga je izuzetno važno da prilikom planiranja projekta uvek imamo na umu ove tri ključne veštine, pogotovu prilikom definisanja željenih ciljeva, odnosno toga šta želimo da postignemo realizacijom projektne nastave.

Izbor finalnog produkta projekta

Izuzetno je važno da imamo na umu da prilikom učenja UZP učenici kreiraju neko finalno rešenje, odnosno proizvode nešto opipljivo, umesto da samo uče i pamte. To finalno rešenje, odnosno opipljiv produkt njihovog učenja definiše koncept projektne nastave. Šta će biti finalno rešenje projekta zaista varira od projekta do projekta i zaista je neverovatno šta sve učenici mogu proizvesti.

Kako bismo vam pomogli da se odlučite za izbor vašeg finalnog rešenja tj. produkta na kome će vaši učenici raditi tokom realizacije projekta pripremili smo vam set pitanja:

- Da li finalni produkt u dovoljnoj meri dokazuje da su učenici ostvarili zadate ciljeve u pogledu toga šta su trebali da nauče tokom realizacije projekta?
- Da li je finalni produkt autentičan?
- Da li je finalni produkt izvodljiv?
- Koji deo finalnog produkta će kreirati učenici individualno, a koje delove će kreirati zajedno kao tim? Izuzetno je važno da “ocene” na kraju procesa ne dajemo isključivo za timska dostignuća, već da na vreme finalni produkt podelimo na delove, davajući zadatke svakom članu tima, koji će

rešavanjem istih doprineti izvrsnosti finalnog rešenja, jer samo tako možemo da procenimo individualni doprinos svakog člana tima.

- Da li će timovi kreirati isti ili različiti finalni produkt?

Jednom kada uzmete u obzir ova pitanja biće vam lakše da se odlučite za izbor finalnog produkta koji ćete zahtevati da učenici naprave tokom realizacije projekta. U svakom slučaju projekti mogu imati jedno ili više finalnih produkta, redom:

- **Prezentacije** – uključuju bilo koji nastup uživo:
  - javni govor, čitanje poezije, debata, muzičko delo ili igra, javni događaj, rol plej, panel diskusija, prodajni PITCH
- **Pisani finalni produkti** – uključuju određenu vrstu akademskog pisanja, ali je u projektu pisanje za posebnu publiku ili za određenu autentičnu svrhu, ne samo kao školski zadatak:
  - izveštaj istraživanja, osvrt/recenzija knjige, pismo, priručnik za trening, brošura, matematička analiza, skripta, blog, naučna studija/izveštaj o eksperimentu, editorijal
- **Medijski i tehnološki finalni produkti** – uključuju „stare“ i „nove“ medije:
  - podkast, video/animacija, sajt, slideshow, crtež/slika, aplikacija, foto esej, strip, kolaž
- **Konstruisani proizvod** – uključuje bilo šta što je napravljeno od strane učenika:
  - naučni instrument, potrošački proizvod, muzejski eksponat, uređaj/mašina, vozilo, izum

Pisanje izazovnog pitanja

Projektna nastava započinje izazovnim problemom ili pitanjem. Izazovno pitanje je izjava na jeziku prilagođenom učenicima. Podseća učenike zašto rade to što rade i šta rade. Definisano je kako bi podstaklo interesovanje učenika i usredsredilo njihovu pažnju na ključne ideje, pitanja i znanja.

Da bi bilo efikasno, izazovno pitanje treba da bude: otvoreno i usklađeno sa ciljevima učenja učenika. Neki nastavnici radije definišu izazovno pitanje u dogovoru sa njihovim učenicima jer učenici tako osećaju veće vlasništvo nad projektom i samim procesom što je od presudnog značaja za njihovu motivaciju, odnosno želju za učenjem.

Na osnovu svog višegodišnjeg iskustva u primeni projektne nastave Bak institut za obrazovanje predlaže sledeću klasifikaciju projekata:

1. Rešavanje realnih problema
2. Upoznavanje sa stvaralačkim izazovom
3. Istraživanje apstraktnog pitanja
4. Sprovođenje istraživačkog rada
5. Zauzimanje stava o nekom pitanju

U odnosu na ovu podelu daćemo vam i primere izazovnih pitanja:

Rešavanje realnih problema

- Kako mi, kao učenici, možemo razviti CV koji će privući poslodavce?
- Kako mi, kao preduzetnici, možemo razviti biznis plan koji će privući investitore?
- Kako naš grad može da razvije efikasniji gradski prevoz?

Upoznavanje sa stvaralačkim izazovom

- Kako mi možemo da kreiramo platformu koja će da informiše mlade o prilikama za usavršavanje?
- Kako mi možemo da prikupimo novac da se borimo protiv raka?
- Kako mi možemo da organizujemo turu vožnje biciklima kojom ćemo obići važna istorijska mesta u našem gradu?
- Kako mi možemo da napravimo uspešnu društvenu igru?

Istraživanje apstraktnog pitanja

- Ko je heroj?
- Šta je zdrava dijeta?
- Koji su dokazi potrebni za verovanje naučnoj tvrdnji?
- Zašto kiša pada?

Sprovođenje istraživačkog rada

- Koliko je dobra naša voda za piće?
- Koliko vremena prosečna mlada osoba provodi na društvenim mrežama?
- Ko je mogao da studira pre 100 godina?
- Koji nacionalni događaj je najviše uticao na istoriju našeg društva?

Zauzimanje stava o nekom pitanju

- Da li treba da jedemo meso? (Zašto da? Zašto ne?)
- Da li treba da ubijamo zmije? (Zašto da? Zašto ne?)
- Da li pojedine knjige treba da budu cenzurisane? (Zašto da? Zašto ne?)

07
Upravljanje projektom

Nakon što nastavnici isplaniraju projekat pred njima je najizazovniji zadatak – da zajedno sa svojim učenicima realizuju unapred pripremljene projektne aktivnosti. Međutim često se dešava da ono što dobro izgleda na papiru nije baš primenjivo u realnom životu. Stoga je važno da ostanemo fleksibilni. Izvrsni nastavnici su izuzetno prilagodljivi. To ne znači da je planiranje nepotrebno, naprotiv ono je dragoceno, dobra priprema predstavlja temelj za uspešno izvođenje nastave.

Izgled i priprema projekta zavise od iskustva nastavnika, izbora aktivnosti i nivoa kompetentnosti i uključenosti učenika. Mi smo ovde opisali jedan opšti model projekta, vaši projekti će verovatno izgledati drugačije.

Da li su vaši učenici spremni za projektnu nastavu?

U školama u kojima i nastavnici i učenici imaju iskustva sa projektnom nastavom nije potrebno da izdvojimo vreme za pripremu učenika. Oni već znaju kako da: a) efikasno rade u timovima; b) pristupe rešavanju otvorenog pitanja, potom pronađu i koriste resurse; c) upravljaju svojim vremenom i zadacima i d) razumeju kulturu UZP. Međutim ukoliko vaši učenici nisu imali iskustva sa projektnom nastavom onda je ipak neophodno da ih prvo pripremite.

Ukoliko ste upoznati sa time da su vaši učenici u prethodnom periodu imali iskustva sa projektnom nastavom, onda razgovarajte sa njima o tom iskustvu. Pričajte o čemu su bili ti projekti, potom o tome šta je bilo dobro, šta je moglo da bude drugačije i o njihovim ključnim učenjima. Možete i da organizujete čas tako da omogućite prostor da vaši učenici reflektuju koje su veštine i kompetencije stekli tokom procesa učenja zasnovanog na projektima. Super bi bilo da saznate i koje tehnologije su koristili prilikom realizacije projekata, u čemu su dobri. Uvek je dobro da znate sa kojim resursima, snagama i talentima vaša grupa učenika raspolaže, jasan uvid će vam olakšati pripremu projekta.

Ukoliko vaši učenici nisu imali iskustva sa projektnom nastavom onda njihova priprema može ići u dva pravca:

- Prvi, da zajedno sa njima pokrenete jednostavan projekat koji će za cilj imati unapređenje ključnih veština za realizaciju projektne nastave kod vaših učenika (kritičko mišljenje/rešavanje problema, saradnju i sposobnost da samostalno upravljaju svojim vremenom i preuzetim odgovornostima).
- Drugi, da u danima i nedeljama pre pokretanja projekta osmislite i realizujete aktivnosti i predavanja koja će biti usmerena na sticanje neophodnih veština i usvajanje određenog pogleda na proces učenja, odnosno kulture učenja putem projektne nastave.

Kako biste na najbolji način pripremili vaše učenike za projektnu nastavu dobro je da sami sebi postavite neka pitanja.

Da li su vaši učenici sposobni da rade u timu?

Popričajte iskreno sa njima. Ukoliko nisu imali iskustva sa timskim radom u dogovoru sa njima možete da organizujete različite aktivnosti timskog rada koje će doprineti unapređenju grupne

kohezije i poverenja između učenika. Asertivna komunikacija i prihvatanje i davanje povratne informacije su takođe važne veštine za kvalitetan timski rad i na njih takođe treba obratiti pažnju, fokusirajte se i na to da tokom procesa nauče kako da grade ideje na idejama svojih drugara, aktivno slušaju i sagledavaju situacije iz različitih uglova. Najbolji način da steknu prethodno opisane veštine je učenje putem iskustva, stoga je predlog da im date da rade na mini projektima koji traju jedan do dva dana.

Da li su vaši učenici navikli na jasne instrukcije koje uglavnom uključuju zadatke od strane nastavnika, predavanja, udžbenike, radne listove i „dobijanje pravog odgovora“?

Ovde se pre svega radi o tome da li vaši učenici razumeju kulturu UZP. Ukoliko nisu imali iskustva sa radom na projektima, koja pre svega podrazumeva saradnju i samoorganizovanje u pogledu učenja, preuzimanja odgovornosti i interpretacije naučenog, onda bi bilo dobro da popričate sa njima o prednostima i izazovima projektne nastave. Preporuka je i da podelite sa njima uspešne primere, tu pre svega mislimo na iskustva učenika. Bilo bi dobro da na primer organizujete gostujuće predavanje na kome bi učenik, koji ima iskustva u projektnoj nastavi, podelio svoje iskustvo.

Da li su vaši učenici sposobni da kritički razmišljaju, rešavaju probleme, pronađu i reflektuju informacije?

Ove veštine će se usvojiti i/ili unaprediti tokom projektne nastave. Međutim veoma je važno da se učenici unapred pripreme za proces kritičkog razmišljanja. Stoga bi bilo dobro da unapred pripremite lekcije/radionice iz kojih će vaši učenici steći uvid u to kako da kritički i iz više uglova sagledaju problem ili bilo koju informaciju.

Da li vaši učenici znaju kako da: koriste tehnologiju koja je neophodno za izvođenje projektne nastave; kontaktiraju i intervjuišu eksperta; naprave prezentaciju i javno je prezentuju?

Pre nego što krenete u realizaciju projekta bitno je da znate da li vaši učesnici znaju da rade sa tehnologijom koja je neophodna za kreiranje finalnog produkta vašeg projekta. Tokom rada na projektu oni će naučiti kako da koriste tehnologiju, ali to sa druge strane oduzima puno vremena, bilo bi dobro da ih unapred upoznate sa osnovama kako bi im tokom realizacije projekta bilo lakše.

Pojedini projekti zahtevaju kontaktiranje i intervjuisanje stručnjaka, stoga ako vaši učenici nisu imali iskustva sa vođenjem strukturiranih intervjua i „raspakivanjem“ uvida nakon istraživanja neophodno je da im u pripremi za realizaciju projekta ili pred proces razgovora sa ekspertima modelujete kako da urade intervju.

Javni nastup je izuzetan izazov koji zahteva širok spektar komplementarnih kompetencija. Ključ je naravno u kontinuiranoj pripremi i posvećenom radu. Nastavnici svakako treba da imaju na umu ovaj izazov i da na vreme osmisle aktivnosti koje će doprineti da se njihovi učenici dobro pripreme.

Kreiranje kalendara projekta i organizovanje neophodnih resursa za izvođenje projektne nastave?

Baš kao što planirate vaša predavanja/lekcije isto tako je neophodno da unapred kreirate dan po dan/čas po čas plan za vaš projekat.

Jedan od mnogih stereotipa o projektnoj nastavi jeste da ona podrazumeva da nastavnici postave ciljeve i da se potom povlače ostavljajući učenike da rade samostalno. Istina je da ukoliko ste i vi i vaši učenici iskusni praktičari projektne nastave da će učenici imati više samostalnosti. Međutim ta samostalnost, uz konstantno praćenje i podršku nastavnika, je samo deo slagalice.

Generalno govoreći projektna nastava uključuje miks predavanja i drugih iskustva koje direktno obezbeđuje nastavnik, rad na „terenu“, kontakt sa odraslima (stručnjacima) i samostalni (uz praćenje i podršku nastavnika) rad učenika. Pojedini delovi projekta će iziskivati izuzetan napor i nastavnika i učenika, pogotovu deo pred sam kraj projekta, tada se može desiti i da učenici i nastavnici rade intenzivno 24/7 kako bi pripremili i kvalitetno predstavili svoje finalne produkte na javnom događaju.

Takođe je važno da kalendarom predvidimo tačke za procenu stečenog znanja/veština/kompetencija i kvaliteta finalnog proizvoda, konstruktivnu kritiku, reviziju i implementaciju povratnih informacija.

Pored svega navedenog važan korak u planiranju projekata jeste i priprema i organizovanje neophodnih resursa za izvođenje projektne nastave. Ukoliko nastavnici planiraju da uključe stručnjake, organizacije, mentore izvan škole onda je neophodno da ih na vreme kontaktiraju i da u odnosu na dogovor sa njima isplaniraju aktivnosti tokom projekta. Takođe planiranje i nabavka neophodne opreme i tehnologije. Projekti uglavnom podrazumevaju i pripremu materijala za učenje i vodiča za na primer timski rad, vođenje intervjua, donošenje odluka itd.

08
Faza 1: Pokretanje projekta

Pokretanje projekta traje 2 do 3 sata. Podrazumeva kratki početni događaj, predstavljanje problema, inspirativnog pitanja i kreiranje liste pitanja učenika. Ovi elementi podstiču radoznalost kod učenika i daju im osećaj vlasništva nad procesom. Na samom početku je važno da ih ne opteretimo sa previše formalnosti. Dovođenje u fazu radoznalosti je primarni cilj.

U nastavku želimo samo taksativno da navedemo šta će se desiti u fazi 1 projektne nastave:

- Početni događaj je organizovan
- Predstavljen je problem i izazovno pitanje
- Lista pitanja koju će učenici istraživati je kreirana
- Diskutovano je o finalnom produktu projekta
- Projektni kalendar je objašnjen
- Učenici su podeljeni u timove
- Timovi su kreirali svoju kulturu rada
- Individualni i projektni dnevnik učenja je počeo
- Istraživanje, čitanje i/ili neka druga vrsta rada orijentisana na sadržaj projekta je počela

Organizovanje početnog događaja

Cilj početnog događaja jeste da inspiriše učenike da razmišljaju o temi, ne samo da im zaokupira pažnju. Dobar početni događaj ohrabruje učenike da preispitaju svoje prethodno znanje o predstavljenom problemu i izazovnom pitanju kojim se bavi projekat. Ovaj događaj traje između 10 i 15 minuta, ukoliko procenite da je potrebno i ceo školski čas.

Početni događaj može biti:

- Gostujuće predavanje
- Rol plej
- Čitanje pesme, članka ili nekog odlomka iz knjige
- Video ili scena iz filma
- Zapanjujuća statistika
- Diskusija
- Simulacija ili aktivnost
- Odlazak u arhiv, muzej itd.

Predstavljanje izazovnog pitanja

Ne postoji univerzalno pravilo kada je najbolje da predstavite izazovno pitanje učenicima, to zaista zavisi od preferencija nastavnika i projekta. Da li ćete izazovno pitanje predstaviti pre početnog

događaja, tokom ili nakon događaja zavisi od vas. Pitanje možete predstaviti i nakon razvijanja početne liste pitanja koju ćete razviti sa vašim učenicima.

Naglašavamo i da neki nastavnici preferiraju da zajedno sa svojim učenicima, nakon početnog događaja, kreiraju izazovno pitanje, jer na taj način podstiču veće vlasništvo kod učenika nad samim procesom, što direktno implicira i veću motivaciju za učenjem, koja je izuzetno važna kada je reč o projektnoj nastavi.

Nakon predstavljanja pitanja odvojite vreme za grupnu diskusiju sa vašim učenicima, važno je da budete sigurni da su svi učenici podjednako razumeli pitanje. Popričajte sa njima o tome šta misle koji su to mogući odgovori. Ukoliko su se pojavila neka dodatna pitanja budite slobodni da ih zabeležite i dodate uz vaše izazovno pitanje.

Ističemo da u nekim projektima postoji mogućnost da učenici zajedno sa svojim nastavnicima revidiraju početno izazovno pitanje. Međutim ono što je važno jeste da u svakom slučaju učenici na kraju, tokom javne prezentacije svojih finalnih produkta projekta, treba da objasne svoje odgovore na izazovno pitanje, kao i proces kako su do to tih odgovora došli.

Razvijanje početne liste učeničkih pitanja

Nakon početnog događaja i predstavljanja izazovnog pitanja nastavnici zajedno sa svojim učenicima razvijaju listu pitanja o temi i projektnim zadacima. Kako bi bolje organizovali „mozganje“ sa svojim učenicima nastavnici flip čart papir podele u dve kolone, u prvoj koloni je pitanje: „Šta znamo?“, u drugoj koloni je: „Šta treba da naučimo?“. Cilj ove jednostavne tehnike jeste da učenicima pruži smernice šta trebaju da saznaju i nauče kako bi odgovorili na izazovno pitanje.

Preporuka je da pružite priliku vašim učenicima da dobro razmisle o pitanjima, dajte im vremena, predlog je da prvo svako razmisli individualno, potom mogu da rade u parovima i na kraju u timovima od petoro, ideja je da na kraju svaki tim predstavi svoju listu pitanja.

Najbolje je da pitanja ostanu zapisana onako kako su izgovorena od strane učenika.

Na samom kraju usmerite učenike da organizuju pitanja u kategorije na osnovu zajedničkih imenitelja. Ovaj proces je izuzetno važan jer već na samom početku imaju priliku da osete moć divergentnog i konvergentnog mišljenja.

Definisanje finalnog produkta

Kada će nastavnici definisati finalni produkt projekta i kako će to uraditi zavisi od njihovih preferencija, potom kompetencija učenika i na kraju logičkog okvira samog projekta. Neki nastavnici više vole da predstave finalni produkt učenicima nakon predstavljanja izazovnog pitanja, drugi pak da zajedno sa svojim učenicima osmisle finalni produkt nakon istraživanja teme projekta. Za koji god način da se odlučite važno je da prilikom predstavljanja finalnog produkta zajedno sa svojim učenicima prodiskujete i o minimalnom standardu kvaliteta finalnog produkta i alatima za procenu kvaliteta. Proverite sa njima da li su dobro razumeli šta se očekuje od njih, jer će na kraju procesa na osnovu tih kriterijuma njihov doprinos i rad biti ocenjeni. Kriterijumi za ocenjivanje treba da budu napisani na jeziku koji je prilagođen i jasan učenicima.

Formiranje timova

Saradnja je kao što smo istakli jedan od ključnih elementa projektne nastave. Informacije koje smo podelili sa vama, što u prethodnim delovima, što sada, se pre svega odnose na rad sa učenicima viših razreda osnovnih škola i generalno za rad sa svim srednjoškolcima.

U svakom slučaju pojedini nastavnici više vole da unapred podele učenike u timove, dok drugi pak daju „glas i izbor“ učenicima da sami formiraju svoje timove. Za koju god opciju da se odlučite savet je da nikada ne formirate timove na bazi slučaja, već da unapred definišete kriterijume na osnovu kojih ćete odrediti ko će sa kim biti u timu. Kriterijumi treba da se odnose na liderske sposobnosti, akademske veštine, jezičku pismenost, pol, umetničke i tehnološke veštine.

Ključna stvar jeste da prilikom formiranja timova nastavnici vode računa o multidisciplinarnosti timova, jer baš takvi timovi postižu najbolje rezultate. Vođenje takvih timova nije lako, ali je njihovo sagledavanje problema, s obzirom da su svi različiti, dragoceno, samim tim je i potencijal za razvijanje rešenja izuzetan. Sa druge strane dobro je uvek imati na umu da svi mi pripremamo učenike za realan život i u njemu će se od njih zahtevati visok nivo prilagođavanja i rada sa ljudima koji neretko imaju drugačije perspektive, iskustva i stavove.

Što se tiče veličine tima idealno je da ih bude četvoro po timu, jer taj broj omogućava rad u parovima, ukoliko je to potrebno. Može da ih bude i petoro, ali sve preko toga zaista predstavlja izazov, kako za nastavnike, tako i za timove, pogotovu ako su i jedni i drugi nedovoljno iskusni sa projektnom nastavom.

Preporuka je i da nastavnici procene da li je timovima potrebna podrška, ukoliko procene da jeste budite slobodni da organizujete aktivnosti za izgradnju timske kulture. Ukoliko vaši učenici nemaju iskustva sa projektnom nastavom podržite ih procesu kreiranja timskog dogovora (kulture rada) i podele uloga unutar tima. Praksa je pokazala i da je rad na osmišljavanju naziva tima, logotipa i himne dobro za unapređenje grupne kohezije.

Na samom kraju važno je da svaki tim na samom početku, uz podršku nastavnika ili samostalno (ukoliko imaju iskustva sa projektnom nastavom), naprave mini akcioni plan: gde, kad, ko i kako će realizovati projektne zadatke. Kada kreiraju svoje akcione planove nastavnik može organizovati plenarno deljenje u kome će svaki tim ukratko podeliti svoje akcione planove sa drugim timovima.

Individualni dnevnik učenja i projektni dnevnik

Ne koriste svi nastavnici projektne nastave dnevnik učenja, ali na nama je da sa vama podelimo ovaj jednostavan i izuzetno koristan alat. Dnevnik učenja predstavlja mesto u kome će učenici (individualno) i timski pratiti šta su uradili, naučili itd. tokom projekta.

U dnevnicima učenja oni mogu opisati proces rada, kako su rešavali probleme i koristili kritičko mišljenje, kreativnost, veštine saradnje i druge kompetencije. Ove informacije se mogu koristiti za individualno i timsko ocenjivanje tokom i na kraju samog projekta.

Gugl disk je jednostavan i izuzetno lak alat za korišćenje, kako putem pametnih telefona, tako i putem računara. Preporuka je da u njemu otvorite foldere sa imenima timova i imenima učenika i da potom oni u svakom od njih otvore vord dokument u kojem će pratiti svoj proces rada i učenja.

09

Faza 2: Znanje, Razumevanje i Veštine

U ovoj fazi projektne nastave učenici tragaju za neophodnim informacijama i znanjima kako bi uspešno odgovorili na izazovno pitanje. Faza traje od nekoliko dana pa do nekoliko nedelja u zavisnosti od kompleksnosti projekta.

Ponavljamo da projektna nastava sama po sebi nije linearan proces i može se desiti da se učenici vrate opet u ovu fazu nakon dobijanja povratne informacije na njihov projektni produkt, jednostavno shvate da im je potrebno još informacija i znanja kako bi smisleno odgovorili na postavljeni izazov.

Takođe je važno da imamo u vidu i to da ne napreduju svi timovi istim tempom, odnosno nekim timovima će biti potrebno manje vremena u ovoj fazi, dok će drugima biti potrebno više.

Uloga nastavnika u ovoj fazi svodi se na sledeće:

1. Da pomognu učenicima da odgovore na postavljeni izazov/pitanje i da pritom u tom procesu učenicima omoguće što više samostalnosti
2. Podrška u pružanju informacija i znanja, uključujući i direktne instrukcije, ukoliko je i kada je to potrebno

Dodatni posao predstavlja i praćenje i savetovanje timova tokom procesa.

Usmeravanje učeničke potrage

U kojoj meri će nastavnici usmeravati učeničku potragu za informacijama, znanjima i veštinama neophodnim za odgovaranje na postavljeni izazov u velikom meri zavisi od prethodnog iskustva učenika sa projektnom nastavom, njihovih kompetencija i godina.

Kada učenici imaju iskustva i predznanje o temi projekta, onda je dovoljno da nastavnici samo prate i po potrebi savetuju učenike. Ukoliko pak učenici nemaju iskustva sa projektnom nastavom i nedovoljno znanja o temi projekta onda nastavnici treba da obezbede kvalitetne informacije i znanje, u vidu direktnih instrukcija i predavanja.

Kako bi podržali učeničku potragu nastavnici mogu koristiti kombinaciju različitih elemenata kao što su:

- Lekcije o pronalaženju i proceni izvora informacija
- Materijali i drugi tekstovi
- Dnevnici istraživanja
- Vodiči za hvatanje beleški
- Diskusije o tekstovima kako bi ih povezali sa pitanjima učenika
- Terenski rad i kontakt sa stručnjacima i mentorima
- Strukturirane prilike za učenike da razmenjuju informacije, upoređuju beleške i razgovaraju o tome šta uče i kako se to odnosi na projekat

Tokom procesa učeničke potrage važno je da se aktivno koristi lista učeničkih pitanja koja je razvijena tokom faze pokretanja projekta.

Nakon početnog događaja i predstavljanja izazovnog pitanja nemojte samo da izložite listu učeničkih pitanja na zidu učionice i da potom zaboravite na nju. Vi i vaši učenici treba da osmislite načine kako ćete da pronađete odgovore na ta pitanja. Na primer na neka pitanja učenici mogu odgovoriti putem istraživanja, na druga odgovore mogu pronaći u predavanjima koja ćete održati, na treća tako što će razgovarati sa stručnjacima itd.

Zajedno sa svojim učenicima proveravajte listu pitanja, ukoliko je potrebno možete je dopuniti sa novim pitanjima, ponavljamo proces projektnog učenja nije linearan, nova pitanja, samim tim i pristupi koji će dovesti učenike do odgovara na njih se mogu pojaviti tokom procesa.

Podrška učenicima u učenju

Kao što smo već naglasili projektna nastava uključuje miks predavanja i drugih iskustva koje nastavnik treba da obezbedi učenicima kako bi oni mogli da odgovore na postavljeni izazov.

Preporuka je da prilikom planiranja predavanja i materijala uvek krenete od finalnih produkata projekata („planiranje unazad“). Prilikom planiranja projekta predvideli ste da će određeni finalni produkti projekta pružiti dokaz da su učenici usvojili određena znanja, stavove i veštine koji su predviđeni projektom. Sada je vreme da otpakujete produkte i odredite tačno koje znanje, razumevanje, veštine su neophodne kako bi učenici kreirali te finalne produkte. Na linku možete pronaći projektni planer za put učenja učenika: https://drive.google.com/file/d/1SCDxzxAy90CDEdYFg6cIo2QnXniW4N_9/view?usp=sharing

U onim projektima kada nastavnici znaju šta će biti finalni produkti projekta oni mogu tokom planiranja da predvide koja znanja, razumevanja i veštine su neophodna kako bi učenici kreirali produkte projekta. Međutim najbolji projekti su oni kada su nastavnici prilagodljivi tj. kada osluškuju potrebe svojih učenika i onda na bazi njih kreiraju pravovremenu podršku u vidu lekcija, gostujućih predavanja, upoznavanja sa tehnologijom itd. Nastavnici mogu jednostavno da pitaju učenike „Šta je potrebno da znamo kako bismo kreirali taj i taj finalni produkt?“ i onda da na bazi toga zajedno sa svojim učenicima naprave plan za sticanje potrebnih znanja. Na taj način će inspirisati učenike da uče, jer će i sami učenici razumeti zašto je važno da usvoje određena znanja.

Planiranje je izuzetno važno i iskusni nastavnici mogu da u svom projektnom kalendaru predvide dosta toga, ali je isto tako važno da se ukoliko je to potrebno prilagode potrebama učenika tokom procesa, jer je proces učenja podjednako važan kao i rezultat učenja.

Praćenje i savetovanje timova

Praćenje timova počinje sa fazom inspiracije i traje do kraja projekta. Nakon formiranja timova nastavnikov zadatak jeste da zajedno sa svojim učenicima kreira proces praćenja timova međusobno i pojedinačno sa nastavnikom.

Učenici mogu da u svojim dnevnicima učenja reflektuju svoj doprinos timu i dinamiku grupe. Nastavnici ih mogu zamoliti da svoja iskustva reflektuju odgovarajući na pitanja:

- Šta je bilo dobro?
- Šta je moglo da bude drugačije?
- Moja ključna učenja su?

Pored individualne refleksije nastavnici mogu organizovati i grupnu refleksiju u kojoj će pružiti priliku svim učenicima da reflektuju proces timskog rada.

Svakako je jedan od izvrsnih načina za praćenje timskog napretka i vođenje timskog dnevnika. Na primer učenici otvaraju svoje timske dnevnike u gugl disku i folderu timski dnevnik otvaraju vord dokument u kome beleže proces rada, navode listu pitanja i preduzete korake kako bi na pitanja odgovorili, takođe reflektuju svoj proces koristeći pitanja: Šta je bilo dobro?; Šta je moglo da bude drugačije?; Naša ključna učenja.

Jedna od strategija može biti i posmatranje procesa i hvatanje beleški. Nastavnik odlazi od tima do tima, posmatra dinamiku grupe i beleži svoja zapažanja.

10

Faza 3: Razvoj, Kritika i Unapređenje produkta

Treća faza Razvoj, Kritika i Unapređenje produkta predstavlja srce projektne nastave! Može trajati od nekoliko dana pa do nekoliko nedelja u zavisnosti od kompleksnosti projekta. Kao i faza 2, tako i ova faza nije u potpunosti nezavisna i odvojena, može se desiti da se učenici vrate u fazu 2 nakon kritika (povratnih informacija) jer shvataju da im je potrebno još znanja, razumevanja i veština kako bi odgovorili na postavljeno izazovno pitanje.

Nastavnici u svom kalendaru treba da predvide dovoljno vremena za rad na razvoju produkta projekta, kao i za rad na implementaciji kritika (povratnih informacija), odnosno unapređenju produkta.

Procena znanja, razumevanja i veština

Procena napretka učenika u pogledu stečenih znanja, razumevanja teme koje se obrađuje i stečenih i/ili unapređenih veština predstavlja najvažniji deo i samu suštinu projektne nastave.

Pored sticanja znanja o temi koja se obrađuje projektnom nastavom, učenici uče i kako da kritički razmišljaju, rešavaju problem(e) i sarađuju sa drugim učenicima.

Ono što je takođe važno jeste da oni uče i kako da kreiraju visoko kvalitetne produkte svog učenja koje potom javno predstavljaju.

Kako bi se ovo učenje na različitim nivoima desilo izuzetno je važno da učenici dobiju konstruktivne povratne informacije i da pored toga imaju dovoljno vremena da unaprede svoja rešenja.

Vršnjaci daju jedni drugima povratne informacije

Ključni elementi projektne nastave su kritika i revizija (implementacija kritike sa ciljem da se unapredi finalni produkt). Ti procesi pomažu učenicima da kreiraju produkte visokog kvaliteta. Neke povratne informacije koje učenici dobijaju, naravno, treba da stignu od strane nastavnika ili kao što je slučaj u nekim projektima neki drugi „odrasli“ su u prilici da pregledaju rad učenika i daju povratne informacije na njihove ideje, grube nacrte produkta ili prva rešenja (prototipovi). Međutim vršnjačka kritika u projektnoj nastavi je dragocena iz nekoliko razloga:

- Pomaže učenicima da nauče kako samostalno da rade
- Uklanja deo tereta sa vremenski zatrpanog nastavnika
- Pomaže učenicima da usvoje kriterijume za postizanje izvrsnosti
- Promoviše kritičko mišljenje, saradnju i veštine komunikacije

Efikasna i smislena vršnjačka kritika treba da koristi određene kriterijume i norme, jer bez njih lako može da ode u pogrešnom smeru. Tehnike za davanje povratnih informacija se uče i predstavljaju jednu izuzetno važnu veštinu komunikacije koja je zaista na ceni u svetu odraslih. U ovoj fazi je idealno da nastavnici upoznaju svoje učenike sa određenom tehnikom za davanje i primanje

povratnih informacija. „Sendvič“ tehniku smo već predstavili u jednom od prethodnih poglavlja, ako se sećate mislimo na pitanja: Šta je bilo dobro?; Šta je moglo da bude drugačije?; Moja ključna učenja su?

Nije nam ideja da se u ovom delu bavimo detaljnim pojašnjenjem tehnika za davanje povratnih informacija, sigurni smo da ste dobro upoznati sa njima, važno nam je samo da naglasimo da u zavisnosti od iskustva vaših učenika sa projektnom nastavom zavisi i njihov kapacitet za davanje i prihvatanje kritika. Stoga je važno da u vašim projektnim kalendarima opredelite dovoljno vremena za vežbanje tehnika za davanje i usvajanje povratnih informacija.

Idealno bi bilo kada bi učenici, nakon realizacije projektne nastave, usvojili stav da je povratna informacija na njihov rad poklon. Takav stav, odnosno način razmišljanja, može puno da im pomogne u životu. Međutim do njega se ne dolazi brzo, potrebni su sati i sati vežbanja. Zadatak nastavnika jeste da im to praktično sticanje znanja omoguće putem projektne nastave.

Ocena ključnih veština za uspeh

Nastavnici se lako snalaze sa ocenom stečenog znanja tokom projektne nastave. Tradicionalne metode za ocenjivanje nemaju nikakav problem sa procenom znanja učenika. Testovi se mogu „pretvoriti“ u interaktivne kvizove ili se mogu dati u tradicionalnom formatu. U svakom slučaju zaključak je i da nastavnici i učenici mogu lako da ocene stečeno znanje.

Međutim izazov za nastavnike može predstavljati ocene veštine kritičkog mišljenja. Isti je slučaj i sa rešavanjem problema, saradnjom i samoorganizovanjem. Stoga ćemo sa vama podeliti nekoliko smernica kako to da uradite:

- Koristite unapred definisane kvalitativne kriterijume koje možete tabelarno da prikažete. Važno je da na primer kritičko mišljenje treba da ocenite u svakoj od faza realizacije projektne nastave. Uvek možete da iskoristite individualni projektni dnevnik za procenu veština, pored toga su vam na raspolaganju i grupne diskusije. Primer standarda za ocenjivanje kritičkog mišljenja možete pronaći na linku: https://drive.google.com/file/d/1iiea9MkE3ion0JXU8L_j4p4aTKmyKZr1/view?usp=sharing
- Samostalno prikupljajte podatke tokom trajanja projekta. Posmatrajte učenike i hvatajte beleške.

11

Faza 4: Javno prezentovanje produkta projekta

Faza 4, javno prezentovanje finalnih produkta projekta, predstavlja veliki finiš projektne nastave. Ovaj deo projekta je izuzetno intenzivan, učenici „šminkaju“ svoje produkte i pripremaju ih za javno predstavljanje. U ovom delu se nastavnici i učenici osvrću na minuli rad i zajedno promišljaju o pozitivnim aspektima rada na projektu, stvarima koje su mogli da unaprede i ključnim učenjima.

Važno je da nastavnici budu svesni da i da pojedini timovi trebaju više vremena i da će verovatno u poslednji čas shvatiti da je važno da se vrate korak ili dva unazad kako bi unapredili svoje produkte i to je sasvim u redu. Važno je da u svojim kalendarima projekta nastavnici predvide i ovakve situacije i da ostave dovoljno vremena za učenike.

Projektna nastava je pre svega proces učenja i ne uče svi učenici istom brzinom, stoga je važno da naglasak bude i na procesu, kao što je i na rezultatima učenja, odnosno finalnim produktima.

Ocenjivanje u projektnoj nastavi

Ocenjivanje je osetljiva tema u projektnoj nastavi. Ne postoji univerzalni sistem za ocenjivanje i mi sada nećemo predložiti takav model. Ideja nam je da sa vama podelimo smernice koje vam mogu pomoći da kreirate kriterijume. Delimo par sugestija:

- Koristite isti model za ocenjivanje kao što biste koristili za regularne testove;
- Ne dajte samo jednu ocenu za ceo projekat. U tom slučaju, jedna ocena bi nosila veliku težinu, a takođe ne bi realno oslikala snage i slabosti učenika u određenim oblastima. Umesto takvog pristupa, dodeljujte ocene učenicima nakon svakog zadatka;
- Razmislite o tome da ne ocenite finalni produkt ili prezentaciju koju je stvorio tim. Ukoliko ocenite finalni produkt može se pokrenuti pitanje pravičnosti, a u slučaju prezentacije, to daje veliku težinu jednom događaju. Sugestija je da ocenite samo pojedinačni rad.

Javno predstavljanje i događaj

Javni događaj na kraju procesa projektne nastave inspiriše i pokreće kako učenike tako i nastavnike da daju najbolje od sebe. Predstavljanje finalnih učeničkih produkata projekta učenici i nastavnici mogu uraditi na najrazličitije načine. U jednom od prethodnih materijala smo podelili neke od ideja šta mogu biti javni događaji. Sada ćemo se više fokusirati na sugestije kako da ih organizujete:

- Uključite učenike u planiranje i organizaciju javnih događaja
- Proverite da li je sve u redu sa logistikom i neophodnim resursima za realizaciju javnog događaja
- Proverite da li je sve u redu sa tehnologijom koja će biti korišćena tokom javnih prezentacija i događaja
- Ostavite dovoljno vremena u vašim projektnim kalendarima za vežbanje predstavljanja finalnih produkata i simulaciju javnog događaja

- Obezbedite predavanja o javnom nastupu za učenike ukoliko je to neophodno
- Obavestite i pozovite publiku unapred, potom ih redovno podsećajte

Evaluacija i proslava

Kada se završi javni događaj i predstavljanje finalnih produkta projekta to nije kraj. Kao što smo naglasili u uvodnom delu prethodne faze ključna znanja dolaze nakon dobre evaluacije i refleksije iskustava.

Stoga je neophodno da nakon 2,3 dana uradimo evaluaciju procesa sa svojim učenicima, gde ćemo proveriti da li su odgovorili na sva pitanja iz njihove liste, kako su osećali tokom procesa, šta oni misle da su naučili, kako misle da svoja nova znanja i veštine dalje primenjuju, takođe je važno da pitamo učenike kako vide svoj doprinos, šta misle svom ličnom napretku tokom projekta, koji su im bili izazovi i ključna učenja.

Na kraju je važno da zajedno sa svojim učenicima proslavite uspeh. Organizujete prijem za učenike i goste na dan prezentacije ili izložbe. Vratite se u učionicu, priredite ceremoniju, aktivnost i/ili zabavu. Zamolite učenike da na flip čart papiru beleže misli o projektu.

DEO II

Praktični deo

Kad porastem biću... – učenje zasnovano na projektima

„Nemojte da pratite mene, pratite moju ideju.“

— Maria Montessori

12
Analiza problema

Jedan od najvećih problema našeg društva je visoka nezaposlenost koja iz godine u godinu biva sve izraženija. Neusklađenost znanja koja se stiču u formalnom sistemu obrazovanja sa potrebama privrede i poslodavaca, proces brze privatizacije i ekonomska kriza rezultirali su promenama na tržištu rada i povećanju stope nezaposlenosti. Danas u Srbiji više od 175 000 mladih svakodnevno traži posao. Odnosno svaka 4 osoba koja traži posao je mlada!

Posledice globalizacije i svetske ekonomske krize osećaju se u celoj Evropi. Posebno su vidljive u oblasti zapošljavanja i generaciji novih radnih mesta. Pojavile su se i nove ranjive grupe stanovništva, među kojima mladi dominiraju. Tako je stopa nezaposlenosti mladih prema Eurostatu u EU-28 tokom 2016. godine bila 18,8%. Ova stopa nezaposlenosti mladih (15–24) u Evropi neuporedivo je manja u odnosu na stopu nezaposlenosti u Srbiji u kojoj je na osnovu Ankete o radnoj snazi (u daljem tekstu: ARS) iznosi 34.9%. Prema podacima Nacionalne službe za zapošljavanje u Južnom Banatu više od 20.000 ljudi traži posao svakoga dana i na posao se čeka u proseku 4 godine.

Važno je istaći i da 96% mladih u Srbiji misli da ih formalno obrazovanje ne oprema sa potrebnim znanjem i praktičnim veštinima za pravi posao (UPS: “Veće učešće malih i srednjih privrednih subjekata u meri aktivne politike zapošljavanja “Stručna praksa”). Svetski ekonomski forum primećuje i da Srbija nema kapacitet da zadrži talente i da je prema tom kriterijumu najslabije rangirana zemlja u svetu. Posledice ovakve situacije su sve veće siromašenje našeg društva, nezadovoljstvo i odliv mozgova (svake godine oko 1000 intelektualaca se odseli iz zemlje).

Na gore navedene izazove nadovezuje se i proces donošenja odluka mladih o nastavku karijere, jer se perspektiva potencijalno traženih i dobro plaćenih zanimanja veoma brzo menja. Pored toga, praksa pokazuje da mladi prilikom odabira zanimanja ne promišljaju o globalnim trendovima na tržištu rada, niti su upoznati sa promenama uslova i potražnjom u poslovnom svetu. Upravo je neusklađenost obrazovnog sistema sa potrebama tržišta jedan od izazova u zapošljavanju mladih istaknut u Reviziji Nacionalne strategije zapošljavanja za period 2011-2020 godine. Takođe, u istom dokumentu se ističe mogućnost rastućeg jaza između potreba tržišta (znanja, veštine) i ponude radne snage, jer će tržište tražiti nova znanja koja obrazovni sistem neće biti u stanju da pruži, ukoliko ne bude pratio potrebe moderne privrede.

Zbog toga je važno pružanje adekvatnih usluga karijernog savetovanja i informisanja mladih koje bi predstavljale preko potrebnu vezu između obrazovnog sistema i tržišta rada i mladima pružale informacije, ali i prilike za sticanje traženih veština. Značaj obrazovanja za karijeru naročito važno danas kada u doba ekonomije znanja “doživotni poslovi” više ne postoje dok “multi-karijera” postaje norma ili drugim rečima prilagodljivost postaje ključ u predstojećim godinama.

Program „Kad porastem biću...“ predstavlja organizovan sistem podrške mladim osobama koji istovremeno osnažuje i upućuje mladu osobu da se posveti sebi, da prepozna svoje vrednosti i potencijale, da razume svoje realne mogućnosti i ponudu na tržištu rada, da se informiše o prilikama za dalje školovanje i različitim zanimanjima, da se motiviše da pokrene sopstveni posao, da uporedi svoje želje sa saznanjima koje je stekla o školovanju i pojedinim zanimanjima i tako samostalno u odnosu na realne uslove donese odluku o daljem školovanju i sopstvenoj karijeri.

Kad porastem biću... program čine tri celine:

1. Kad porastem biću... 6-dnevni letnji kamp,
2. 8-mesečni mentorski program i
3. 3-mesečno unapređenje kompetencija putem onlajn učenja u Krojačevoj školi.

Centralni deo programa predstavlja kamp u trajanju od 6 dana, i podrazumeva da, putem projektne nastave, praveći kratke filmove, srednjoškolci osveste svoje potencijale i steknu kreativno samopouzdanje istraživanjem realnog svetskog problema:

> **Zašto će više od 47% današnjih zanimanja nestati u narednih 15 godina?**

13
Svrha

Kamp je organizovan u 6 dana, i svaki od njih ima specifične ishode učenja. Preduzimljive mlade osobe, učesnici/e kampa, u prilici su da upoznaju svoje talente i steknu kreativno samopouzdanje za dalji razvoj kroz učenje zasnovano na projektu. Učesnike kampa očekuju kreativne radionice, učenje kroz igru, dodatni materijali, gostujuća predavanja i međusobno podržavanje tokom procesa učenja. Tokom trajanja kampa učesnici rade u parovima i malim grupama. Ovaj timski rad pruža izuzetnu priliku učesnicima da formiraju mrežu partnerstava među svojim vršnjacima!

Dodatu vrednost programa predstavlja:

- Upoznavanje mladih sa coworking i coliving konceptom
- Povezivanje mladih sa iskusnim profesionalcima

Glavni cilj programa je da doprinese povećanju zapošljivosti mladih osoba, putem obrazovanja za karijeru, korišćenjem inovativnih edukativnih metoda koje će usmeriti i osnažiti mlade da samostalno i promišljeno donose odluke o izboru daljeg školovanja i budućeg zanimanja i tako ostvare svoj pun potencijal u ekonomiji znanja.

Specifični ciljevi

- Promovisanje mogućnosti celoživotnog učenja i preduzetničkog duha među mladima
- Povećan broj mladih koji imaju relevantne veštine, između ostalog i tehničke i stručne, za zaposlenje, pristojne poslove i preduzetništvo
- Povećan stepen kreativnog samopouzdanja kod mladih
- Formiranje pozitivnih stavova o društvenom preduzetništvu i obrazovanju za karijeru kod mladih
- Podsticanje mladih na samostalno i promišljeno donošenje odluka o daljem školovanju, karijeri ili pokretanju sopstvenog posla
- Upoznavanje mladih sa izazovima i prednostima modernih zanimanja
- Upoznavanje mladih sa radnim okruženjem budućnosti
- Povezivanje mladih sa iskusnim profesionalcima

14
Projekat ukratko

Scenario

Kako bi učenici istražili koncept SK na samom početku biće u prilici da poslušaju predavanje iskusne preduzetnice, nakon te aktivnosti usledиće aktivnost kreiranja znam - trebam da znam liste o konceptu savremene karijere potom će im fasilitatori predstaviti izazovno pitanje:

> **Kako mi možemo, koristeći formu kratkog filma, pojasniti svojim vršnjacima u školi zašto savremena karijera u 4.0 industriji podrazumeva balans između profesionalnog života, porodice i aktivnog učešća u zajednici?**

Koncepti koji će biti naučeni

- Koncept savremene karijere
- Koncept 4.0 industrije
- Donošenje odluka
- Društveno preduzetništvo
- PITCH
- Analiza problema
- Snimanje
- Montaža videa
- Pravljenje scenaria
- Aktivno slušanje

Faze projekta

Projekat: Kad porastem biću... razvijen je u skladu sa matricom za razvoj UZP projekata opisanom u knjizi „Setting the standards for project based learning“. Faze Kad porastem biću... projekta su:

- Samospoznaja
- Pokretanje projekta
- Unapređenje i sticanje znanja i razumevanja o SK i 4.0 industriji
- Unapređenje i sticanje veština neophodnih za kreiranje kratkog filma
- Razvoj, kritika i unapređenje produkta projekta
- Javno prezentovanje

15
Korak po korak priručnik za edukatore

Polaznici kampa kompletiraće Kad porastem biću... projekat prateći standardni set aktivnosti. Sve aktivnosti su opisane ispod. Delovi projekta su logični i bazirani na Zlatnom standardu UZP. Takođe, možete pronaći ukratko teorijsko pojašnjenje za svaku od aktivnosti.

> **Napomena:** Uvod u realizaciju UZP projekta Kad porastem biću... predstavlja dvodnevni proces samospoznaje kroz koji prolaze svi učesnici kampa. Plan radionica možete pronaći u materijalima za edukatore na kraju ovog priručnika.

0. Pred – projektno planiranje

Postoje različite stvari koje treba razmotriti pre nego što se krene u realizaciju Kad porastem biću... 6-dnevnog kampa sa polaznicima. One uključuju:

- **Veštine.** Da li svi učenici imaju veštine koje su im potrebne za rad na projektu - sposobnost rada u timu, sprovođenje istraživanja, vođenje intervjua, prezentacije, pravljenje video snimaka, kreativno pisanje? Da li je neophodno unapred naučiti neke od ovih veština? Unapred predvideti/definisati koji set veština je potrebno da polaznici kampa imaju kako bi realizovali projekat, potom na bazi toga kreirati program koji će doprineti da polaznici steknu te veštine tokom kampa ukoliko ih nisu imali pre kampa.
- **Svest.** Proveriti da li su roditelji informisani o kampu, temi kampa i načinu učenja? Proveriti da li su polaznici kampa imali iskustva sa projektnom nastavom. Da li razumeju kulturu UZP? Da li znaju da rade u timu, kako kritički promišljaju, rešavaju probleme i da li mogu samostalno da organizuju svoje vreme?
- **Gostujući predavači.** Unapred kontaktirani predavači, eksperti iz različitih oblasti. Dogovoreno vreme i način njihovih predavanja. Dogovoreno je da sva predavanja budu onlajn, putem platformi ZOOM ili Skype.
- **Prevoz.** Unapred dogovoren prevoz sa proverenim auto prevoznikom. Svi polaznici i njihovi roditelji na vreme obavešteni o mestu i vremenu polaska i povratka.
- **Materijali:**
  - Pripremljen je program kampa
  - Pripremljen i poslat paket informacija svim polaznicima kampa i roditeljima (link)
  - Pripremljene i poslate dozvole za snimanje i fotografisanje (link)
  - Obezbeđeni su svi neophodni resursi za izvođenje projektne nastave na kampu (radioničarski materijal, kamere, lap topovi, stativi, snimači zvuka, projektor, platno)
  - Obezbeđeni i unapred pripremljeni svi materijali za učenje

01 Početni događaj: Inspirativno predavanje Sonje Dakić, serijske preduzetnice 30 min

Otvaranje projekta treba da dovede učenike u stanje radoznalosti i potom ih uključi u rešavanje realnih problema ili pitanja kojima se bavi projekat.

Otvaranje projekta može biti:

- Gostujuće predavanje,
- Scena iz nekog filma,
- Video prezentacija (npr: TEDx predavanje),
- Provokativno čitanje,
- Simulacija,
- Pesma, itd.

Kao što vidite Početni događaj projekta zavisi od inspiracije edukatora i potrebe projekta takođe. Otvaranje Kad porastem biću... projekta počinje sa gostujućim predavanje serijske preduzetnice Sonje Dakić i deljenjem njene životne priče u vidu kratkog predavanja u formatu 15+15, 15 minuta predavanje i 15 minuta diskusija.

02 Predstavljanje problema i izazovnog pitanja 15 min

Tokom ove aktivnosti fasilitatori programa ukratko predstavljaju problem navodeći zapanjujuće statističke podatke o broju nezaposlenih mladih ljudi u Srbiji, odlivu mozgova, trendovima u 4.0 industriji. Predstavljanje problema zaključuje se deljenjem informacija koje se odnose na zapošljivost i tendencijama koje će ona sa sobom nositi, ističući u prvi plan da će prilagodljivost biti ključna vrednost ljudi na tržištu rada, odnosno da će multi-karijera postati norma tj. doživotni poslovi više neće postojati.

Potom fasilitatori polaznicima predstavljaju izazovno pitanje koje je iz domena stvaralačkih izazovnih pitanja. Izazovno pitanje Kad porastem biću... projekta glasi: “Kako mi možemo, koristeći formu kratkog filma, pojasniti svojim vršnjacima u školi zašto savremena karijera u 4.0 industriji podrazumeva balans između profesionalnog života, porodice i aktivnog učešća u zajednici?“

03 Polaznici kampa razvijaju početnu znam/trebam da znam listu 45 min

Polaznici procenjuju šta znaju i šta treba da nauče kako bi odgovorili na postavljeni izazov sa kojim su se upoznali tokom otvaranja projekta (otvaranje projekta uključuje Inspirativno predavanje i Predstavljanje izazovnog pitanja).

Kako bi bolje organizovali „mozganje“ sa polaznicima Kad porastem biću... kampa fasilitatori predstavljaju pitanja: „Šta znamo?“ i „Šta treba da saznamo?“.

Fasilitatori potom daju instrukciju da svako za sebe treba da promisli o tome šta zna i šta treba da sazna kako bi bio u stanju da odgovori na predstavljeni izazov. (15min)

Nakon individualnog razmišljanja fasilitatori daju novu instrukciju i dele grupu u parove. Svaki par ima 10 minuta na raspolaganju da kreira zajedničku znam/treba da znam listu.

Posle rada u parovima fasilitatori poslednjom instrukcijom dele polaznike u dve grupe od po 7-ro polaznika kampa. Svaka grupa ima na raspolaganju 10 minuta da kreira početnu znam/trebam da znam listu.

Nakon kreiranja svojih znam/treba da znam listi svaki tim ima 5 minuta da raspolaganju da u grupi podeli svoje odgovore. Nakon plenarnog deljenja fasilitatori povezuju liste u jedinstvenu znam/treba da znam listu pitanja.

Cilj ove jednostavne tehnike jeste da učenicima pruži smernice šta trebaju da saznaju i nauče kako bi odgovorili na izazovno pitanje.

> **Procena:** Tokom ove aktivnosti fasilitatori dolaze do prvih saznanja o kapacitetima unutar grupe, nivou kritičkog mišljenja, veštinama prezentovanja, timskog rada i komunikacije.

04 Predstavljanje finalnog produkta 20 min

Fasilitatori predstavljaju finalni produkt projekta, tako što sa polaznicima dele primer (link). Nakon gledanja primera sa grupom otvaraju diskusiju postavljajući pitanje: Kako vam se čini video? Kako ste se osećali? Koje elemente sadrži ovaj video?

Na bazi odgovora nastalih tokom grupne diskusije polaznici uz podršku fasilitatora kampa zajedno dogovaraju minimum standarda kvaliteta koji treba da sadrži finalni produkt proizvoda.

Dogovoreni minimumi standarda kvaliteta za timski finalni produkt su:

- Kratak film
- Trajanje između 105 i 120 sekundi
- U uvodnom delu predstavljamo problem iz 4 različita ugla
- Potom nudimo rešenje iz najmanje 4 ugla (odgovaramo na problem)
- Na kraju imamo konkretan cilj – tipa podeli film sa svojim drugarima

Obratiti pažnju:

- Tekst, boja, font za predstavljanje podataka
- Role play – glumimo stvari koje želimo da pojasnimo
- Biramo muziku, pazimo na copyrights
- Koristimo humor kao „oružje“

05 Predstavljanje individualnog dnevnika učenja 10 min

Dnevnik učenja predstavlja mesto u kome polaznici kampa individualno beleže proces rada i reflektuju svoja promišljanja o temi kampa, 4.0 industriji i savremenoj karijeri.

U dnevnicima učenja oni opisuju proces rada, kako rešavaju probleme i odgovaraju na setove pitanja iz kojih fasilitatori mogu utvrditi na kom nivou svaki polaznik kritički promišlja. Ove informacije se koriste za individualno ocenjivanje.

Fasilitatori su predstavili dnevnik učenja u gugl disku i vord dokumentu. Pokazali su polaznicima u gugl disku već otvorene foldere sa imenima učenika, i u svakom od njih je kreiran vord dokument za popunjavanje dnevnika učenja. Svi polaznici su potom pristupili folderima.

06 Stavometar 45 min

U prostoru za radionicu fasilitatori postavljaju tri stolice u liniji (rastojanje između stolica je 2m).

Instrukcija koja se daje polaznicima jeste da stolica skroz levo znači da se slažu sa pročitanom tvrdnjom, stolica u sredini znači da nisu sigurni, dok stolica koja se nalazi u desnom delu prostorije znači da se ne slažu sa pročitanom tvrdnjom.

Fasilitatori čitaju jednu po jednu tvrdnju. Tvrdnje (link). Polaznici nakon svake pročitane tvrdnje odlaze ka stolici koja je u skladu sa njihovim stavom.

Fasilitatori nakon svake tvrdnje otvaraju diskusiju sa pitanjem: Zašto si odabrao stav...?

> **Važno.** Fasilitatori naglašavaju da polaznici u svakom trenutku mogu da promene svoj stav, tako što odlaze do one stolice/stava koji im više odgovara.

07 Revidiranje znam/treba da znam liste (grupna diskusija) 15 min

Ova aktivnost usmerena je na početnu znam/treba da znam listu. Aktivnost se dešava nakon predstavljanja finalnog produkta i diskusije tokom stavometra. Velika je verovatnoća da se pojaviti nova pitanja te je stoga važno da u kalendaru predvidimo prostor, odnosno vreme, kako bismo ta nova pitanja zabeležili, jer će odgovori na njih doprineti unapređenju kvaliteta finalnih produkta projekta.

Fasilitatori otvaraju grupnu diskusiju pored flip čart znam/treba da znam liste. Otvaraju diskusiju pitanjem: Šta biste dodali na listu? Zašto je to važno?

08 Sumiranje dana 45 min

Polaznici sede u krugu. Fasilitatori sede zajedno sa polaznicima u krugu. Sedenje u krugu je važno, stvara osećaj ravnopravnosti, pored toga svako svakog može da vidi, što je jako važno kada vodimo grupne diskusije, aktivno slušanje i praćenje osobe koja govori je mnogo lakše.

Fasilitatori otvaraju diskusiju pitanjem: Kako ste se danas osećali? (15min) Pored toga je instrukcija da svi polaznici u jednoj rečenici artikulišu svoja osećanja.

Nakon plenarnog deljenja fasilitatori dele grupu u 3 tima za evaluaciju. Instrukcija je da svaki tim odgovori na sledeća pitanja: Šta je bilo dobro?; Šta je moglo da bude drugačije?; Šta su moja ključna učenja?

Svaki tim ima 20 minuta da odgovori na prethodno predstavljena pitanja. Nakon odgovora i dogovora, svaki tim bira jednu osobu, koja prilazi fasilitatorima i u intimnom razgovoru prenosi povratne informacije.

Traženje povratnih informacija po ovom modelu daje priliku svakom pojedincu da artikuliše u vršnjačkoj grupi kako se oseća i šta iskreno misli o procesu. Na ovaj način svi ravnopravno dobijaju mogućnost da daju povratne informacije na proces.

09 Predavanje 1#: Savremena karijera u 4.0 industriji? 90 min

Tokom ove aktivnosti stručnjak za karijerno savetovanje i informisanje u 15-minutnom predavanju deli informacije o zapanjujućim promenama na 4.0 tržištu rada - trendovima i procenama.

Nakon predavanja fasilitatori daju priliku polaznicima da postave dodatna pitanja gostujućem predavaču i pritom naglašavaju da za pitanja i odgovore imaju ograničeno vreme od 15 minuta.

Posle dela sa pitanjima fasilitatori predstavljaju narednu aktivnost. Svaki polaznik, samostalno, kreira svoj „štit". „Štit" sadrži sledeće elemente: Naziv (profesije i/ili industrije), Logo, Životni moto, Potrebna znanja, Potrebne veštine. Predviđeno vreme za individualni rad je 45 minuta.

Aktivnost se završava u plenarnom krugu, gde svaki polaznik u nekoliko rečenica predstavlja svoj „štit". Predviđeno vreme za plenarno deljenje u krugu je 15 minuta. Nakon deljenja fasilitatori pozivaju polaznike da sačuvaju svoje „štitove" i da ih potom zalepe pored svojih kreveta u spavaćim sobama.

10 Predavanje 2#: Veštine za 21. vek 90 min

Tokom ove aktivnosti stručnjak za karijerno savetovanje i informisanje u 15-minutnom predavanju deli informacije o ključnim veštinama za 21. vek (saradnja, kritičko mišljenje/rešavanje problema, samoorganizovanje).

Nakon predavanja fasilitatori daju priliku polaznicima da postave dodatna pitanja gostujućem predavaču i pritom naglašavaju da za pitanja i odgovore imaju ograničeno vreme od 15 minuta.

Posle dela sa pitanjima fasilitatori predstavljaju narednu aktivnost. Fasilitatori dele grupu u 3 tima. Potom daju instrukcije da svaki tim osmisli role play kojim će predstaviti jednu ključnu veštinu za 21. vek. Predviđeno vreme za timski rad je 30 minuta.

Aktivnost se završava u plenarnom krugu, gde svaki tim predstavlja svoju ključnu veštinu. Nakon svakog role play-a fasilitatori pokreću 5-minutnu diskusiju sa pitanjem: Kako ste se osećali? (opišite svoja osećanja u jednoj reči)

11 Analiza tekstova o 4.0 revoluciji 90 min

Ova aktivnost se sastoji iz 5 celina:

- Prvi deo predstavlja individualnu analizu tekstova o 4.0 revoluciji. Tokom ovog dela svaki polaznik kampa dobija jedan od 4 unapred pripremljena teksta o 4.0 revoluciji. Tekstovi (link). Predviđeno vreme za individualnu analizu je 10 minuta.
- U drugom delu polaznici se dele u parove. Parovi jedni drugima prepričavaju svoje tekstove. Predviđeno vreme za rad u parovima je 10 minuta.
- U trećem delu polaznici formiraju 3 tima (2 „petorke" i jedna „četvorka"). Timovi imaju 20 minuta da kreiraju svoja ključna učenja o pročitanim tekstovima. Imaju flip čart, markere i bojice na raspolaganju. Predviđeno vreme za timski rad je 30 minuta.

- Četvrti deo se sastoji iz plenarnih prezentacija. Svaki tim u plenumu predstavlja svoja ključna učenja ostatku grupe. Svaki tim ima na raspolaganju 5 minuta za prezentaciju.
- U petom delu fasilitatori daju povratne informacije polaznicima, upućuju ih na dodatne izvore o 4.0 industriji i čitaju odlomke iz knjiga Silicijumska dolina i Homo deus: Kratka istorija sutrašnjice. Predviđeno vreme za zatvaranje aktivnosti je 15 minuta.

12 Pisanje prvog projektnog dnevnika 45 min

Fasilitatori predstavljaju projektni dnevnik koji se nalazi na gugl disku. Svaki polaznik dobija link od svog foldera u kome se nalazi vord dokument u kome su unapred postavljena sledeća pitanja na koja polaznici odgovaraju:

- Ko sam ja?
- Koji su moji ciljevi kao profesionalca?
- Koji su moji ciljevi u odnosu na zajednicu?
- Koji su moji ciljevi u odnosu na porodicu?
- Zašto danas nema sigurnog posla?
- Kako će izgledati svet za 30 godina?
- Kako će izgledati moja karijera? Zašto?
- Ukoliko smo neka vama važna pitanja propustili, a vi osećate potrebu i želite da o tome pišete budite slobodni da svoje misli pribeležite u vašem projektnom dnevniku, jer on predstavlja vaše i samo vaše učenje.

Pisanje predstavlja individualni rad. Svaki polaznik ima potpunu slobodu da izabere svoj omiljeni kutak za pisanje. Predviđeno vreme za pisanje prvog projektnog dnevnika je 45 minuta.

13 Učenici revidiraju Znam/treba da znam listu 30 min

Ova aktivnosti podrazumeva grupnu diskusiju tokom koje fasilitatori vraćaju grupu na sam početak, odnosno Znam/treba da znam listu.

Fasilitatori otvaraju diskusiju čitanjem naglas napisanih stavki na listi. Potom postavljaju pitanje: „Šta sada znate?“. Stavke koje su sada poznate, a pritom se nalaze na listi, fasilitatori štikliraju. Nakon toga postavljaju još jedno pitanje: „Šta mislite, šta još treba da znate kako biste odgovorili na izazovno pitanje?“. Odgovore zapisaju onim rečima kojim su polaznici artikulišu nove „treba da znam“ stvari.

Predviđeno vreme za revidiranje Znam/treba da znam liste je 30 minuta.

14 Podela u timove 15 min

Na osnovu unapred određenih kriterijuma i saznanja o polaznicima fasilitatori dele grupu i projektne timove. Od ovog trenutka pa do kraja Kad porastem biću... kampa polaznici rade na razvoju svojih finalnih produkta u okviru svojih timova.

Kriterijumi za selekciju:

- Prethodno znanje o programima za montažu video materijala

- Afinitet prema fotografiji, dizajnu i/ili snimanju
- Razumevanje 4. industrije
- Afinitet prema javnom nastupu i/ili glumi
- Afinitet prema istraživanju

Tokom ove aktivnosti fasilitatori predstavljaju poželjne kriterijume i ostavljaju prostor polaznicima da samostalno kreiraju multidisciplinarne timove na bazi gore spomenutih kriterijuma.

Predviđeno vreme za podelu u timove je 15 minuta.

15 Revidiranje izazovnog pitanja sa tobom

Ova aktivnost podrazumeva grupnu diskusiju tokom koje fasilitatori još jednom vraćaju polaznike na sam početak, osvrćući se još jednom na izazovno pitanje: „Kako mi možemo, koristeći formu kratkog filma, pojasniti svojim vršnjacima u školi zašto savremena karijera u 4.0 industriji podrazumeva balans između profesionalnog života, porodice i aktivnog učešća u zajednici?“

Fasilitatori postavljaju pitanje: „Kako vam se sada čini izazovno pitanje?“ Dodatna pitanja: „Da li biste nešto promenili? Zašto? Da li ste saglasni sa predloženim izmenama? Zašto da? Zašto ne?

Fasilitatori zapisuju nove predloge onim rečima kojima su ih polaznici prethodno artikulisali. Na kraju procesa revidiranja zajedno sa polaznicima kreiraju novo izazovno pitanje, ukoliko je postojala potreba za izmenama, čitaju ga naglas proveravajući sa grupom da li se svi slažu sa novim pitanjem.

Predviđeno vreme za revidiranje izazovnog pitanja je 30 minuta.

16 Sumiranje dana 45 min

Polaznici sede u krugu. Fasilitatori sede zajedno sa polaznicima u krugu.

Fasilitatori otvaraju diskusiju pitanjem: Kako ste se danas osećali? (15min) Pored toga je instrukcija da svi polaznici u jednoj rečenici artikulišu svoja osećanja.

Nakon plenarnog deljenja grupe za evaluaciju, formirane prvog dana, odgovaraju na pitanja: Šta je bilo dobro?; Šta je moglo da bude drugačije?; Šta su moja ključna učenja? Svaki tim ima 20 minuta da odgovori na prethodno predstavljena pitanja. Nakon odgovora i dogovora, svaki tim bira jednu osobu, koja prilazi fasilitatorima i u intimnom razgovoru prenosi povratne informacije.

17 Predavanje 3#: Kako da napravim scenario za film? & Rad na projektu 90 min

Tokom ove aktivnosti stručnjak mladi scenarista Branislav Černjev u 15-minutnom predavanju deli informacije o svrsi, vrstama i konceptu scenarija, sa fokusom na scenarije za kratke filmove.

Nakon predavanja fasilitatori daju priliku polaznicima da postave dodatna pitanja gostujućem predavaču i pritom naglašavaju da za pitanja i odgovore imaju ograničeno vreme od 15 minuta.

Posle dela sa pitanjima fasilitatori predstavljaju narednu aktivnost. Vreme je za rad na projektu, odnosno svaki tim kreira svoje prve verzije scenarija. Predviđeno vreme za timski rad je 50 minuta.

Aktivnost se završava u plenarnom krugu, gde svaki polaznik u 3 reči predstavlja, redom: Šta je bilo dobro?; Šta je moglo da bude drugačije?; Ključno učenje. Predviđeno vreme za zatvaranje procesa je 10 minuta.

18 Predavanje #4: Povratna informacija je poklon 25 min

Tokom ove aktivnosti fasilitatori u 15-minutnom predavanju upoznaju polaznike sa značajem davanja i prihvatanja povratnih informacija. Predstavljaju različite modele za davanje povratnih informacija i naglašavaju da polaznici već koriste jedan od modela, tu misle na „sendvič“ tehniku koju polaznici koriste tokom sumiranja dana.

Nakon predavanja fasilitatori daju priliku polaznicima da postave dodatna pitanja i pritom naglašavaju da za pitanja i odgovore imaju ograničeno vreme od 10 minuta.

19 Predstavljanje prvih verzija scenarija i davanje povratnih informacija 30 min

Ova aktivnost se sastoji iz 3 celine:

- Prvi deo predstavlja prezentaciju prve verzije scenarija. Svaki tim ima 3 minuta da predstavi svoj scenario.
- Drugi deo predstavlja dogovor oko davanja povratnih informacija. Nakon prezentacije prvog tima druga dva tima imaju 3 minuta na raspolaganju da se dogovore oko davanja povratne informacije.
- Treći deo predstavlja davanje povratnih informacija. Druga dva tima koja su pažljivo slušala prvi tim imaju po 2 minuta na raspolaganju za davanje povratnih informacija timu koju je prezentovao.

Proces se ponavlja dok svi timovi ne prezentuju i dobiju povratne informacije. Predviđeno vreme za ovu aktivnost je 30 minuta.

20 Implementacija povratnih informacija 30 min

Nakon sesije sa konstruktivnim davanjem povratnih informacija fasilitatori usmeravaju timove na implementaciju dobijenih povratnih informacija - revidiranje prvih verzija scenarija.

Predviđeno vreme za ovu aktivnost je 25 minuta.

Aktivnost se završava u plenarnom krugu, gde svaki polaznik u jednoj reči deli sa ostatkom grupe kako se oseća. Predviđeno vreme za zatvaranje procesa je 5 minuta.

21 Predavanje #5: Saveti i trikovi za snimanje? 30 min

Tokom ove aktivnosti videograf i jedan od autora filma „Obrazovanje za 4.0 revoluciju“, Nikola Veljković, u 15-minutnom predavanju upoznaje polaznike sa osnovama snimanja i kadriranja.

Nakon predavanja fasilitatori daju priliku polaznicima da postave dodatna pitanja gostujućem predavaču i pritom naglašavaju da za pitanja i odgovore imaju ograničeno vreme od 15 minuta

22 Rad na projektu 150 min

Posle dela sa pitanjima fasilitatori predstavljaju narednu aktivnost, odnosno rad na projektu, u kome se svaki tim vraća svojim scenarijima i istraživačkom procesu ukoliko postoji potreba za tim procesima. Fasilitatori s vremena na vreme obilaze timove, posmatraju ih i ukoliko timovi zatraže pomoć zajedno sa njima traže rešenje.

Nakon što timovi završe sa istraživačkim radom i finalizacijom scenarija, prelaze na snimanje svojih prvih filmskih kadrova. Dodatni materijal u vidu saveta i trikova za snimanje je odštampan i podeljen. Fasilitatori su i dalje na raspolaganju timovima.

Predviđeno vreme za rad na projektu je 150 minuta.

23 Sumiranje dana 45 min

Polaznici sede u krugu. Fasilitatori sede zajedno sa polaznicima u krugu.

Fasilitatori otvaraju diskusiju pitanjem: Kako ste se danas osećali? (15min) Pored toga je instrukcija da svi polaznici u jednoj rečenici artikulišu svoja osećanja.

Nakon plenarnog deljenja grupe za evaluaciju, formirane prvog dana, odgovaraju na pitanja: Šta je bilo dobro?; Šta je moglo da bude drugačije?; Šta su moja ključna učenja?

Svaki tim ima 20 minuta da odgovori na prethodno predstavljena pitanja. Nakon odgovora i dogovora, svaki tim bira jednu osobu, koja prilazi fasilitatorima i u intimnom razgovoru prenosi povratne informacije.

24 Provera napretka razvoja finalnog produkta

Polaznici se okupljaju u radnoj sali nakon večere. Fasilitatori daju instrukcije.

Ova aktivnost se sastoji iz 4 celine:

- Prvi deo predstavlja prezentaciju finalne verzije scenarija i snimljenih kadrova. Svaki tim ima 10 minuta da osmisli prezentaciju finalnog scenarija i prvih snimljenih kadrova.
- Drugi deo su same prezentacije finalnih scenarija i snimljenih kadrova. Svaki tim ima na raspolaganju 5 minuta za prezentaciju.
- Treći deo predstavlja dogovor oko davanja povratnih informacija. Nakon prezentacije prvog tima druga dva tima imaju 3 minuta na raspolaganju da se dogovore oko davanja povratne informacije.
- Četvrti deo predstavlja davanje povratnih informacija. Druga dva tima koja su pažljivo slušala prvi tim imaju po 2 minuta na raspolaganju za davanje povratnih informacija timu koju je prezentovao.

Proces se ponavlja dok svi timovi ne prezentuju i dobiju povratne informacije. Predviđeno vreme za ovu aktivnost je 50 minuta.

25 Predavanje 6#: Kako da montiram kratak film za 30 minuta? 30 min

Tokom ove aktivnosti srednjoškolka, influenserka i jutjuberka Katarina Bugarin u 15-minutnom predavanju deli informacije o tome kako ona montira video za 30 minuta.

Nakon predavanja fasilitatori daju priliku polaznicima da postave dodatna pitanja gostujućem predavaču i pritom naglašavaju da za pitanja i odgovore imaju ograničeno vreme od 15 minuta.

26 Rad na projektu 240 min

Posle dela sa pitanjima fasilitatori predstavljaju narednu aktivnost, odnosno rad na projektu. Svaki tim posvećeno radi na svojim scenarijima, istraživanju tema 4.0 revolucije i savremene karijere, snimanju i montaži.

Fasilitatori povremeno obilaze timove, posmatraju ih i ukoliko timovi zatraže pomoć zajedno sa njima traže rešenje.

Dodatni materijal u vidu saveta i trikova za montažu videa za 30 minuta je odštampan i podeljen.

Predviđeno vreme za rad na projektu je 240 minuta.

27 Predstavljanje prve verzije finalnog produkta 30 min

Ova aktivnost se sastoji iz 3 celine:

- Prvi deo predstavlja puštanje kratkog filma, odnosno prve verzije finalnog produkta. Svaki tim ima 3 minuta za projekciju svog filma.
- Drugi deo predstavlja dogovor oko davanja povratnih informacija. Nakon prezentacije prvog tima druga dva tima imaju 3 minuta na raspolaganju da se dogovore oko davanja povratne informacije. Timovi se vraćaju na sam početak i dogovoreni minimum standarda za timski finalni produkt. Minimum standarda za timski finalni produkt je odštampan i podeljen.
- Treći deo predstavlja davanje povratnih informacija. Druga dva tima koja su pažljivo slušala prvi tim imaju po 2 minuta na raspolaganju za davanje povratnih informacija timu koju je prezentovao. Proces se ponavlja dok svi timovi ne prezentuju i dobiju povratne informacije. Predviđeno vreme za ovu aktivnost je 50 minuta.

28 Implementacija povratnih informacija 60 min

Nakon sesije sa konstruktivnim davanjem povratnih informacija fasilitatori usmeravaju timove na implementaciju dobijenih povratnih informacija - revidiranje finalnog produkta.

Predviđeno vreme za ovu aktivnost je 60 minuta.

29 Sumiranje dana 45 min

Polaznici sede u krugu. Fasilitatori sede zajedno sa polaznicima u krugu.

Fasilitatori otvaraju diskusiju pitanjem: Kako ste se danas osećali? (15min) Pored toga je instrukcija da svi polaznici u jednoj rečenici artikulišu svoja osećanja.

Nakon plenarnog deljenja grupe za evaluaciju, formirane prvog dana, odgovaraju na pitanja: Šta je bilo dobro?; Šta je moglo da bude drugačije?; Šta su moja ključna učenja?

Svaki tim ima 20 minuta da odgovori na prethodno predstavljena pitanja. Nakon odgovora i dogovora, svaki tim bira jednu osobu, koja prilazi fasilitatorima i u intimnom razgovoru prenosi povratne informacije.

30 Predavanje #7: Kako da organizujem događaj? 30 min

Tokom ove aktivnosti fasilitatori u 15-minutnom predavanju upoznaju polaznike sa organizacijom javnih događaja.

Nakon predavanja fasilitatori daju priliku polaznicima da postave dodatna pitanja i pritom naglašavaju da za pitanja i odgovore imaju ograničeno vreme od 15 minuta.

31 Rad na projektu 150 min

Posle dela sa pitanjima fasilitatori predstavljaju narednu aktivnost, odnosno rad na projektu. Timovi koji još uvek nisu završili svoje finalne produkte rade na njihovom unapređenju.

> Svaki tim je na samom početku delegirao jednu osobu ispred svog tima u tim za organizaciju događaja. Članovi tima za organizaciju događaja rade na pripremi javne prezentacije finalnih produkta Kad porastem biću... kampa. Kreiraju mejl pozivnice, opis događaja za društvene mreže, promotivni post i vizual za društvene mreže, scenario javne prezentacije. Preuzimaju na sebe uloge voditelja programa i hosta događaja.

Fasilitatori povremeno obilaze timove, posmatraju ih i ukoliko timovi zatraže pomoć zajedno sa njima traže rešenje.

Predviđeno vreme za rad na projektu je 150 minuta.

32 Javna prezentacija: Festival kratkog filma „Kad porastem biću...“

Tokom ove aktivnosti roditelji, porodica, prijatelji, zainteresovani građani/ke dolaze u salu za projekciju. Dočekuju ih Kad porastem biću... polaznici. Kad porastem biću... polaznici otvaraju festival kratkog filma, vode ga, najavljujući svoje kratke filmove.

Nakon filmskih projekcija Kad porastem biću... polaznici pozivaju publiku da ostane na svečanom koktelu kako bi u neformalnom razgovoru svi zajedno razmenili utiske o filmovima.

33 Samoprocena polaznika o stečenim znanjima, veštinama, stavovima 120 min

Tokom ove aktivnosti, po uzoru na youthpass, polaznici Kad porastem biću... kampa vrše samoprocenu stečenih znanja, veština i stavova. Fasilitatori im pomažu u tome putem unapred postavljenih pitanja.

Ova aktivnost predviđa i popunjavanje evaluacionih formulara i post testa, kao i pisanje projektnog dnevnika.

34 Samoprocena fasilitatora o procesu

Aktivnost se dešava nekoliko dana nakon kampa na radnom sastanku tokom kojeg fasilitatori razmenjuju svoje utiske i uvide o procesu. Tokom ove aktivnosti fasilitatori razmatraju i povratne informacije fasilitatora „iz senke“ koji su bili zaduženi za praćenje procesa.

35 Kad porastem biću... proslava

Završna konferencija Kad porastem biću... programa se održava svake godine u decembru mesecu i predstavlja jedan svečani čin tokom kojeg se puštaju Kad porastem biću... filmovi, uručuju diplome Kad porastem biću... polaznicima i razmenjuju znanja i iskustva.

DEO III

Resursi

Materijali za edukatore

16 Plan kampa po danima

Šestodnevni kamp „Kad porastem biću...“: raspored aktivnosti, predavanja i pauza.

Vreme	Dan 1	Dan 2	Dan 3	Dan 4	Dan 5	Dan 6
9.00–10.30	Dolazak	Samospoznaja	**Bojana Jevtović** Predavanje #1: Šta je savremena karijera?	**Branislav Černjev** Predavanje #3: Kako da napravim scenario za film? Rad na projektu	**Katarina Bugarin** Predavanje #6: Kako da montiram kratak film za 30 minuta? Rad na projektu	Predavanje #7: Kako da organizujem događaj Rad na projektu
10.30–11.00		**Pauza**	**Pauza**	**Pauza**	**Pauza**	**Pauza**
11.00–12.30		Samospoznaja	**Marko Batur** Predavanje #2: Ključne veštine za 21. vek	Predavanje #4: Feedback je poklon Predstavljanje scenarija i davanje feedback-a Implementacija feedback-a	Rad na projektu	Rad na projektu
12.30–13.00	Slobodno vreme	Slobodno vreme	Slobodno vreme	Prezentacija finalnih scenarija	Slobodno vreme	**Festival kratkog filma „Kad porastem biću...“**
13.00–14.00	**Ručak**	**Ručak**	**Ručak**	**Ručak**	**Ručak**	**Ručak & koktel**
14.00–14.30	Slobodno vreme	Slobodno vreme	Slobodno vreme	Slobodno vreme	Slobodno vreme	Samoprocena
14.30–16.00	Team building	Inspirativno predavanje	Istraživanje: 4.0 revolucija	**Nikola Veljković** Predavanje #5: Saveti i trikovi za snimanje?	Rad na projektu	
16.00–16.30	**Pauza**	**Pauza**	**Pauza**		**Pauza**	**Pauza**
16.30–18.00	Samospoznaja	Predstavljanje izazovnog pitanja	Pisanje prvog projektnog dnevnika Revidiranje Znam/treba da znam liste Podela u timove Revidiranje izazovnog pitanja	Rad na projektu	Predstavljanje finalne verzije finalnog produkta Implementacija povratnih informacija	Odlazak kući
18.00–18.30	Sumiranje dana	Sumiranje dana	Sumiranje dana	Sumiranje dana	Sumiranje dana	
18.30–19.00	Slobodno vreme	Slobodno vreme	Slobodno vreme	Slobodno vreme	Slobodno vreme	
19.30–20.00	**Večera**	**Večera**	**Večera**	**Večera**	**Večera**	
20.30–21.30	Open space	**SIMA filmovi + diskusija**	Open space	Konstruktivni feedback	Open space	
after :)	—		Teambuilding	Teambuilding	**Spavanje pod vedrim nebom**	

17 Samospoznaja: plan radionica

Dvodnevni proces samospoznaje kroz koji prolaze svi učesnici kampa pre početka projekta – četiri radionice.

Radionica 1: „Uvod u samospoznaju“

Cilj radionice	• Povećati kapacitete učesnika da bolje razumeju sopstvene vrednosti, snage, sposobnosti i talente. • Osnažiti učesnike da promišljaju o sebi i pronalaze odgovore na pitanja „ko sam“, „šta želim“, „kako sebe vidim u budućnosti“.
Preporuke	• Aktivnost treba da se prilagodi ciljnoj grupi. Za ovu uvodnu radionicu pripremiti okruženje koje odgovara atmosferi opuštenosti, ali da odiše i radom. Učesnike je potrebno mentalno smiriti, pustiti laganu muziku u pozadini dok se rade aktivnosti u sesiji. Pitanja za refleksiju: Kako ste se osećali i zašto ste se tako osećali? Voditi proces kroz analizu izazovnih momenata za učesnike i poentirati kao voditelj uvide do kojih su učesnici došli. Šta je konkretno učenje za osobu? Ova sesija otvara mnoge druge mogućnosti za dalji rad. Uvidi sa refleksije i doprinosa učesnika omogućavaju kreiranje naredne tematike koja je prepoznata kao važna za grupu. • Voditelj ima zadatak da radi eksploraciju sadržaja koji učesnici daju i da isto vraća u grupu u vidu uvida. Učesnici sede u krugu kao jedna od vrednosti neformalnog obrazovanja koja doprinosi jednakosti i kvalitetnoj komunikaciji. Takođe, voditelj je u krugu, što doprinosi razvoju poverenja da vodi proces. Učesnici se otvaraju i lakše dele svoje sadržaje.
Metode	Individualni rad, rad u paru, metoda prezentovanja, metoda usmenog izlaganja, metoda crtanja

Trajanje	Aktivnost	Opis	Materijal
10 min	**Uvodni deo: Šta je samospoznaja?**	Voditelj otvara radionicu setom pitanja koja postavlja učesnicima sa ciljem upoznavanja sa pojmom samospoznaje. Koliko često razmišljate o sebi? Zamislite da se u ovoj prostoriji nalazi jedna skala od 1 do 5, gde jedinica označava ništa, a petica jako puno. Kako biste procenili sebe kada vas pitam – koliko često razmišljate o sebi? Poređajte se po prostoru. Zašto je to tako? Zašto neko više razmišlja, a neko manje?	Laptop, projektor, objašnjenje termina samospoznaje
40 min	**„Moj lični profil“**	Učesnici dobiju papir i zadatak je da kroz simbol, crtež ili pisanjem predstave sebe ostalim učesnicima kampa. Profil koji prave na A4 papiru sadrži sledeća pitanja: *Ko sam ja? U šta verujem? Koji je moj životni moto? Kako ohrabrujem sebe kada mi je teško? Koja je moja snaga? U čemu sam dobar/a? Koji je moj talenat? Zašto sam ovde? Šta sam došao/la da naučim? Koja znanja i veštine su mi trenutno potrebna da mi pomognu na putu razmišljanja o svojoj karijeri?*	A4 papiri, olovke, muzika, papir u boji, lepak, flomasteri, laptop, projektor

Trajanje	Aktivnost	Opis	Materijal
10 min	**Refleksija/plenarno**	Voditelj u plenumu postavlja pitanja vezana za proces izrade ličnog profila. Nakon predstavljanja učesnici kače svoje radove na štrik. Pitanja za refleksiju: Kako ste se osećali dok ste radili profil? Koje pitanje predstavlja izazov za vas? Zašto? Na koje pitanje ste najlakše dali odgovor? Zašto?	Kanap, štipaljke
20 min	**„Kad porastem biću…“**	Vođena vizualizacija kroz set pitanja koji se odnosi na situaciju u kojoj učesnici sebe vide za 10 godina. Pitanja se postavljaju u određenim vremenskim intervalima, koji ostavljaju dovoljno prostora da se učesnici užive u vođena pitanja.	Radni materijal
10 min	**Refleksija/individualni rad**	Voditelj se osvrće na sledeća pitanja, na koja učesnici za sebe daju odgovore: • Da li često misliš na svoju budućnost? • Da li gledaš optimistično ili sa strahom? • Da li smatraš da je moguće da ova slika za 10 godina postane stvarnost? • Šta od veština imam? A šta od veština mi treba da ostvarim svoj san? Šta treba da uradim da bi se to ostvarilo? Koji su to konkretni koraci koje treba da preduzmem? Učesnici zapisuju u lični dnevnik uvide do kojih su došli tokom današnje radionice.	Dnevnik, olovke, flomasteri

ZAKLJUČAK RADIONICE

U toku ove sesije jedan od bitnih elemenata jeste da je pitanje „Ko sam ja?“ učesnike podstaklo na razmišljanje i da su pokazali visoku motivaciju za izvršenje zadataka. Učesnici inače nemaju prilike, niti su podstaknuti da promišljaju o sebi na takav način, niti da sebe zamišljaju u budućnosti sa ovakvom strukturom.

Ishode sa radionica treba koristiti za oblikovanje narednih tema. U planiranju ovakvih sesija treba biti fleksibilan sa formom: postoji okvir radionice sa kojim se ide, ali i prostor za dopune sadržajima koje učesnici prepoznaju kao važne.

Radionica 2: „U svetu vrednosti“

Cilj radionice	• Učesnici prepoznaju svoje najveće vrednosti, koje su im glavna smernica u životnoj fazi u kojoj se nalaze. • Učesnici se ohrabruju da naprave razliku između svojih vrednosti i vrednosti stečenih kroz interakciju sa porodicom i vršnjacima. • Učesnici prepoznaju kako lične vrednosti oblikuju njihove želje, snove i planove u budućnosti (obrazovanje, karijera, porodica).
Preporuke	• Važno je u ovom delu sesije povezivati se sa uvidima i učenjem koji su nastali u prethodnoj sesiji. Vrednosti povezati sa elementima iz prethodne sesije. Moguće je u sesiju uključiti i razgovor o negativnim vrednostima. • Voditelj ima zadatak da radi eksploraciju sadržaja koji učesnici daju i da isto vraća u grupu u vidu uvida. Učesnici sede u krugu kao jedna od vrednosti neformalnog obrazovanja koja doprinosi jednakosti i kvalitetnoj komunikaciji. Takođe, voditelj je u krugu, što doprinosi razvoju poverenja da vodi proces. Učesnici se otvaraju i lakše dele svoje sadržaje.
Metode	Individualni rad, rad u paru, metoda demonstracije, metoda usmenog izlaganja

Trajanje	Aktivnost	Opis	Materijal
5 min	**Uvodni deo**	Osvrt voditelja na sadržaj i cilj radionice, metodu rada i dinamiku. Voditelj predstavlja pojašnjenje pojma vrednosti kao uvod u radionicu.	Laptop, projektor
20 min	**„Hijerarhija vrednosti“**	Učesnici imaju zadatak da samostalno sastave spisak od najmanje 20 vrednosti za njih lično, a najviše koliko žele. Nakon toga imaju zadatak da razmisle i naprave ličnu hijerarhiju vrednosti tako što će na prvom mestu biti najznačajnija, a na poslednjem najmanje značajna vrednost. Treba da rangiraju prvih 10 vrednosti sa spiska.	Papir, hemijske olovke
10 min	**Razmena vrednosti u paru**	Rad u paru podrazumeva razmenu izlistanih vrednosti i diskusiju o tome šta pojedinačna vrednost za njih znači.	
10 min	**Refleksija u plenumu**	Učesnici dele uvide i učenja do kojih su došli. Voditelj postavlja pitanja za refleksiju: Zašto su tih 10 vrednosti najvažnije? Odakle su došle te vrednosti? Koja vrednost vam je na vrhu piramide? Da li ste lako došli do nje? U kojim segmentima vašeg života prepoznajete tu vrednost? Možda je neka vrednost koju smo stavili kao prioritet deo našeg odbrambenog stava, jer se štitimo od nečega. Jedan od načina kako možemo da putujemo do boljeg razumevanja sebe jeste i prihvatanje sebe kao osobe. Važno je da negujemo dete u sebi i da ga prihvatimo sa svim vrlinama i manama koje ima. Voditelj pravi uvod u narednu sesiju, koja se tiče vođene vizualizacije – unutrašnje dete u nama.	

ZAKLJUČAK RADIONICE

Vrednosti su veoma aktuelna tema kod mladih i važno je napomenuti da se vrednosti menjaju tokom života i da, u zavisnosti od životne faze u kojoj se nalazimo, određene vrednosti dolaze do izražaja.

Radionica 3: „U svetu uverenja“

Cilj radionice	• Učesnici prepoznaju svoja uverenja, osveste svoja ograničavajuća uverenja i motivisani su za promene.
Preporuke	• Dati veliki prostor razgovoru na temu koja se pokaže kao važna za grupu. U našem slučaju to su bile dozvole da se pohvalimo, a da se pri tome ne osećamo loše. Druga tema koja je prepoznata su talenti. • Voditelj ima zadatak da radi eksploraciju sadržaja koji učesnici daju i da isto vraća u grupu u vidu uvida. Učesnici sede u krugu kao jedna od vrednosti neformalnog obrazovanja koja doprinosi jednakosti i kvalitetnoj komunikaciji. Takođe, voditelj je u krugu, što doprinosi razvoju poverenja da vodi proces. Učesnici se otvaraju i lakše dele svoje sadržaje.
Metode	Individualni rad, rad u paru, metoda demonstracije, metoda usmenog izlaganja, metoda crtanja

Trajanje	Aktivnost	Opis	Materijal
10 min	**Uvodni deo**	Osvrt voditelja na sadržaj i cilj radionice, metodu rada i dinamiku. Predstavljanje kratkog inputa o uverenjima kroz priču o Milutinu, koji je bio pod uticajem društvenih uverenja. Voditelj pravi uvod za narednu aktivnost, koja se tiče vođene vizualizacije i vremenskog putovanja u detinjstvo, kada su uverenja počela da se formiraju.	Laptop, projektor, pripremljen tekst priče o Milutinu
20 min	**„Unutrašnje dete u nama“**	Učesnici donose sa sobom na kamp fotografiju iz detinjstva. Vođena vizualizacija uz posmatranje fotografije ili prosto uz pitanja: Šta vidite? Da li volite to dete? Možete li da se povežete sa njim? Šta ti se sviđa? Šta ti se ne sviđa? Šta te plaši? Kako se osećaš? Šta ti je potrebno? Koje su tvoje snage? Koju poruku si često mogao/la da čuješ o sebi? Kako si se osećao/la? Kako si se branio/la od tih poruka?	Unapred pripremljen tekst za vođenje vizualizacije
20 min	**Refleksija u malim grupama**	Učesnici dele uvide i učenja do kojih su došli i razmenjuju iskustva o tome kako su se osećali.	Flipčart papir, flomasteri
20 min	**Sumiranje u plenumu**	Voditelj uz diskusiju učesnika sumira uvide sa prethodne aktivnosti. Pitanja za refleksiju: Kako sam se osećao/la? Koju poruku sam najčešće čuo/la? Kako je ta poruka uticala na ono što sam danas podelio/la?	

Trajanje	Aktivnost	Opis	Materijal
10 min	**„Povratak u lični profil“**	Učesnici uzimaju svoje lične profile i dopunjuju ih, sada osnaženi i motivisani da šire i dublje promišljaju o sebi.	Crteži ličnih profila, flomasteri, olovke
10 min	**Sumiranje voditelja**	Voditelj zaokružuje sesiju kroz razgovor sa učesnicima i teorijski osvrt na celokupnu radionicu (iz uvodnog dela). Šta je najviše došlo u fokus kao produkt tri radionice?	

ZAKLJUČAK RADIONICE

Učesnici su došli do uvida da postoji tendencija da se pohvale ne daju ili se daju vrlo skromno, kao i do uverenja da je hvaljenje stvar uobraženosti i sebičnosti. Važno je da voditelj proširi kontekst na kolektivno razmišljanje i vaspitanje o pohvalama i naglasi da su pohvale sastavni i normalan deo svakodnevice. Drugi segment koji je prepoznat, pored pohvala, jesu strahovi koje učesnici imaju vezano za budućnost i karijeru.

Radionica 4: „Ja u novom stilu“

Cilj radionice	• Učesnici prepoznaju ograničavajuća uverenja i motivisani su za promene. • Pružiti učesnicima priliku da se osvrnu na proces kroz koji su prošli. • Dati učesnicima prostor da sumiraju fazu samospoznaje, kao i svoje lične uvide.
Preporuke	• Izgled ove sesije zavisi od prethodnih tema koje su prepoznate kao važne. Atmosfera treba da bude podržavajuća za emotivno deljenje sadržaja i generalno podržavajuća, sa učenjem o sebi u fokusu. • Voditelj ima zadatak da radi eksploraciju sadržaja koji učesnici daju i da isto vraća u grupu u vidu uvida. Učesnici sede u krugu kao jedna od vrednosti neformalnog obrazovanja koja doprinosi jednakosti i kvalitetnoj komunikaciji. Takođe, voditelj je u krugu, što doprinosi razvoju poverenja da vodi proces. Učesnici se otvaraju i lakše dele svoje sadržaje.
Metode	Individualni rad, rad u paru, metoda demonstracije, metoda usmenog izlaganja

Trajanje	Aktivnost	Opis	Materijal
5 min	**Uvodni deo**	Osvrt voditelja na sadržaj i cilj radionice, metodu rada i dinamiku.	

Trajanje	Aktivnost	Opis	Materijal
30 min	**„Ja u očima sebe“**	Voditelj donosi ogledalo i daje instrukciju da će svako dobiti priliku da sebe pohvali. Ogledala reflektuju osećanja koja imamo o sebi. Učesnici imaju priliku da pogledaju sebe u oči i kažu nešto pozitivno o sebi.	Ogledalo
20–30 min	**Refleksija/plenarno**	Učesnici dele uvide i učenja do kojih su došli u vezi sa prethodnom aktivnošću. Pitanja za plenum: Kako ste se osećali tokom vežbe? Šta vam je bio izazov? Kako se sada osećate nakon što ste uputili pohvalu sebi? Šta je drugačije?	
30 min	**Evaluacija prvog dela kampa – samospoznaja**	Učesnici rade individualno. Svaki učesnik izvlači po jednu Dixit kartu, koja mu/joj služi za pokretanje priče i povezivanje vrednosti, uverenja i svih elemenata koji su rađeni na prethodnim radionicama, i dovodi ih u vezu sa sobom. Neka od pitanja koja voditelj postavlja na početku jesu: Šta sam naučio/la o sebi? Šta bih uradio/la drugačije?	Dixit karte

ZAKLJUČAK RADIONICE

Važno je dobro pripremiti učesnike za sve aktivnosti, jer one podrazumevaju dosta emotivnog investiranja. Za voditelja je bitno da radi refleksiju nakon svake aktivnosti i da bude eksplorativan, a ne nametljiv sa poželjnim i očekivanim zaključcima.